



# **ГЕОГРАФІЧНІ ДІАЛОГИ НА ПЕРЕХРЕСТІ ПРАКТИКИ І ТЕОРІЇ**

**Збірник матеріалів І Регіональної науково-практичної конференції  
18 червня 2021 року**

**Івано-Франківськ**

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»  
Консультативна рада з питань сприяння розвитку системи загальної середньої  
освіти та вдосконаленню освітнього процесу  
Факультет природничих наук  
Кафедра географії та природознавства



## Географічні діалоги на перехресті практики і теорії

Збірник матеріалів I Регіональної науково-практичної  
конференції

18 червня 2021 року



Івано-Франківськ – 2021

УДК 910.001:528.0(477)

ББК 26.8 (4 Укр)

Г 21

**Г 21 Географічні діалоги на перехресті практики і теорії:** збірник матеріалів I Регіональної науково-практичної конференції (18 червня 2021 р.). – Івано-Франківськ: ПРІНТ-ДІАС, 2021. – 105 с.

**ISBN 978-617-7077-31-8**

Рекомендовано до друку вченою радою факультету природничих наук  
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»  
(протокол № 11 від «30» червня 2021 р.)

#### РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

**Шарин Сергій Володимирович** – проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», доктор фізико-математичних наук, доцент;

**Случик Віктор Миколайович** – декан факультету природничих наук, кандидат біологічних наук, доцент;

**Цюняк Оксана Петрівна** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки початкової освіти, член консультативної ради з питань сприяння розвитку системи загальної середньої освіти та вдосконаленню освітнього процесу;

**Атаманюк Ярослава Дмитрівна** – завідувач кафедри географії та природознавства, кандидат географічних наук, доцент, *голова редакційної колегії*;

**Червінська Інна Богданівна** – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки початкової освіти, завідувач творчої навчально-наукової лабораторії «Гірська школа Українських Карпат»;

**Гілецький Йосип Романович** – доцент кафедри географії та природознавства, кандидат педагогічних наук, доцент;

**Сливка Роман Радославович** – доцент кафедри географії та природознавства, кандидат географічних наук, доцент;

**Белова Наталія Володимирівна** – доцент кафедри географії та природознавства, кандидат географічних наук, заступник декана факультету природничих наук з наукової роботи, *відповідальний секретар*.

**Адреса редакційної колегії:** ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра географії та природознавства, вул. Галицька, 201, м. Івано-Франківськ, 76008. E-mail: [conference.kgp@gmail.com](mailto:conference.kgp@gmail.com). Сайт кафедри: <https://kgip.pnu.edu.ua>.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей. Текст подано в авторській редакції.

У збірнику наукових праць розглядаються теоретичні та прикладні проблеми сучасної географії, подаються результати географічних досліджень, проведених у різних регіонах України.

Представляє інтерес для наукових співробітників, викладачів, педагогів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться географією.

**ISBN 978-617-7077-31-8**

© Прикарпатський національний  
університет імені Василя Стефаника, 2021  
© Автори матеріалів

# ЗМІСТ

## Секція 1.

### **Інноваційні методики регіональних географічних досліджень**

***Вальчук-Оркуша О.М.***

Дорожні ландшафтно-інженерні системи: врахування у розбудові регіональних природних умов.....7

***Гречух Л.С.***

Важливість міждисциплінарного підходу до вивчення проблеми громадського здоров'я.....12

***Джаман В.О., Джаман Я.В.***

Природно-ресурсний потенціал території як чинник формування та розвитку розселення населення.....14

***Заблотовська Н.В.***

Суспільно-географічний аналіз функціонування загальноосвітніх закладів на території етноконтактних районів Чернівецької області.....17

***Заблотовська Н.В., Салій М.В.***

Структурні зміни в Тернопільській субрегіональній системі розселення у період адміністративно-територіальної реформи.....19

***Заячук О.Г., Брик С.Д.***

Інвестиційна рекреаційно-туристична привабливість Карпатського регіону України.....22

***Кілінська К.Й., Атаманюк Я.Д.***

Інноваційні горизонти конструктивно-географічної оцінки сучасного рекреаційно-туристичного природокористування в Придністерських придолинних комплексах України.....27

***Петлін В.М.***

Стан і перспективи практичних і теоретичних досліджень у вченні про природні територіальні системи.....32

***Приходько М.М.***

Наукові засади інтегрованого управління територіальними об'єктами.....35

***Сливка Р.Р.***

Зміна символічних ландшафтів Донбасу під впливом воєнного конфлікту.....38

***Стельмах В.Ю.***

Конструктивно-географічний підхід у дослідженні лісових ландшафтів Рівненської області.....41

***Тимошук О.В., Суслик З.Б., Дерпак В.В., Погорілий М.П., Токар І.Т.***

Особливості впливу географічної локації на якість життя учнів та студентів сучасних закладів освіти різних типів Прикарпатського регіону.....44

**Секція 2.**

**Географічна освіта: зміст, завдання, практика реалізації**

***Атаманюк Я.Д., Федірчик Л.І.***

Гра як елемент уроку географії.....47

***Белова Н.В.***

Цифрові технології навчання географії .....50

***Водославська Р.В.***

Використання власних римованих рядків під час вивчення географії.....53

***Галичук О.В.***

Формування дослідницького середовища на уроках географії як засіб розвитку життєвих компетентностей.....61

***Гілецький Й.Р., Сенчакович М.В., Чобан Р.Д.***

Вивчення теми «населення» у шкільних курсах географії.....65

***Грицюк Н.І., Гілецький Й.Р.***

Форми і методи позакласної роботи з географії в умовах дистанційного навчання.....68

***Данищук Ю.В.***

Компаративний аналіз системи післядипломної педагогічної освіти в Україні та в країнах Європи.....71

***Калиняк С.В., Закутинська І.І.***

Використання інноваційних технологій на уроках географії.....74

***Коломия В.І.***

Сучасні підходи в підготовці до ЗНО з географії.....77

***Котик Л.І.***

Тед-виступ як можливість розвитку м'яких навичок студентів спеціальності  
014.07 Середня освіта (Географія) .....80

***Малинка Л.А.***

Географія – то життя.....83

***Ровенчак І.І., Котик Л.І.***

До проблеми вивчення географії культури і географії освіти України у середній  
школі.....86

***Стебеляк В.В.***

Скрайбінг – метод творчої візуалізації навчального матеріалу.....89

***Червінська І.Б., Червінський А.І.***

Професійна мобільність учителя географії в контексті вимог нової української  
школи.....93

***Чобан Р.Д.***

Реалізація краєзнавчого підходу у шкільному курсі географії.....99

***Юрчук І.М.***

Літературна географія: географічні топоси у біографії Василя  
Стефаніка.....102

## Секція 1.

### Інноваційні методики регіональних географічних досліджень

Вальчук-Оркуша О.М.

[Valchykorkysha@gmail.com](mailto:Valchykorkysha@gmail.com)

*Доцент кафедри географії*

*Вінницький державний педагогічний*

*університет імені Михайла Коцюбинського*

*м. Вінниця*

### **ДОРОЖНІ ЛАНДШАФТНО-ІНЖЕНЕРНІ СИСТЕМИ: ВРАХУВАННЯ У РОЗБУДОВІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ УМОВ**

Разом із селитебними, дорожні ландшафти формують своєрідний каркас антропогенних ландшафтів будь-якої території. Без доріг і належної до них інфраструктури (дорожніх ландшафтів) неможливий розвиток сучасного господарства: «...міста плюс дорожня мережа – це каркас, це стержень, на якому усе інше тримається» [1]. На початку ХХІ ст. проблема розвитку та функціонування дорожніх ландшафтів є однією з актуальних.

Дорожні ландшафти складні і динамічні природно-господарські системи. У їх структурі провідними є дорожні ландшафтно-інженерні системи (ДЛІС). Це трьохблокові (природа, техніка, управління) системи у процесі пізнання яких географи-природничники й ландшафтознавці не приймають активної участі. Особливо це стосується впливу регіональних природних умов на процес розбудови і подальшого раціонального використання дорожніх ландшафтно-інженерних систем. Пізнання регіональних особливостей розвитку несприятливих природних (натуральних, натурально-антропогенних, антропогенних) процесів у ДЛІС Поділля доцільно досліджувати на окремих ділянках функціонуючої дорожньої системи, де вони проявляються найбільш

активно. Врахування регіональних особливостей функціонування природного блоку дорожніх ландшафтно-інженерних систем дає можливість розробити реальні заходи щодо оптимізації не лише прояву несприятливих процесів, але й раціонального використання ДЛІС будь-якого регіону України.

Регіональні особливості природних умов і ландшафтно-інженерної структури та їх роль у розбудові і функціонуванні дорожніх ландшафтів у наявних дослідженнях не розглядаються, хоча зумовлені їх специфікою прояви несприятливих процесів фіксуються.

Найактивніше ці процеси проявляються в сучасних функціонуючих дорожніх ландшафтно-інженерних системах, зокрема й Поділля, де сформована одна із найщільніших мереж доріг (дорожніх ландшафтів) України. Для детального пізнання сучасних дорожніх ландшафтів у їх структурі доцільно розрізняти три складових: уже згадана (ДЛІС), дорожні ландшафтно-техногенні системи (ДЛТС) - це у минулому ДЛІС, але без блоку управління, власне дорожні ландшафти (ВДЛ) – виведені з експлуатації ДЛІС і ДЛТС. На фоні зональних ландшафтів ці структури проявляються неоднаково.

Із виокремлених складових дорожніх ландшафтів найбільше значення у їх сучасному функціонуванні й подальшому розвитку мають дорожні ландшафтно-інженерні системи. Дослідження ДЛІС потребують особливої уваги, що зумовлено активним розвитком соціально-економічних процесів в Україні, зокрема об'єднанням доріг (дорожніх ландшафтів) України і Західної Європи та початком розбудови у межах нашої держави Європейських транспортних коридорів. Це призведе до суттєвих змін структури і особливостей функціонування наявних дорожніх ландшафтно-інженерних систем, а також істотно змінить їхній вплив на прилеглі ландшафти та здоров'я людей регіонів розбудови.

Для того, щоб запобігти прояву й розвитку негативних процесів в дорожніх ландшафтно-інженерних системах потрібно врахувати специфіку регіональних особливостей природи і характер впливу на подальший розвиток ДЛІС кожного геокомпоненту і ландшафтного комплексу. Розглянемо це детальніше на



прикладі Поділля – регіону, що виокремлюється у межах України своєрідними природними умовами і ландшафтною структурою [2;3].

Серед природних чинників, які стимулювали у минулому, сприяють зараз і впливатимуть у майбутньому на формування негативних процесів та явищ у процесі функціонування ДЛІС Поділля переважають три:

- *широке розповсюдження і значні товщі лесових порід*. Лес має високу пористість (40-55%), переважають пилюваті (0,01-0,05 мм) фракції, представлені мікроагрегатами, карбонатністю, має наявні видимі вертикальні капіляри, приховану горизонтальну шаруватість, легко розмивається й виноситься направленим потоком води і, загалом, швидко змінює свої властивості під дією води.

Більша частина (94-96 %) території Поділля розташована у позальодовиковій зоні. На умови залягання суцільного лесового покриву на межиріччях, схилах і високих терасах тут вплинули в основному неотектонічний режим окремих ділянок і ярусність рельєфу. Просторово, лес розповсюджений на Поділлі нерівномірно; характерна невитриманість горизонтів та нерівномірна потужність при переважанні ділянок з незначним (5-10 м, рідше 15 м) покривом. Характерно, що *первинні лесові покриви утворювали субгоризонтальну слабо хвилясту поверхню рельєфу*. Яри і балки та інші ерозійно-денудаційні форми ні на цій поверхні, ні в палеоландшафтах поки що не зафіксовані [4;5]. Тобто, при здатності лесу і лесових порід до легкого розмиву потоками води, у натуральних умовах, ерозійних форм, зокрема рівчаків та ярів, у районах розповсюдження лесу не формувалось.

В умовах сучасного лісополя України вони здебільшого нестабільні, динамічні, прояв різноманітних процесів і явищ у їх межах передбачити не завжди можливо. Якщо у процесі розбудови ДЛІС ці антропогенні форми рельєфу не вдається оминати або вони уже наявні у структурі дорожніх ландшафтно-інженерних систем, тоді необхідно скласти їх кадастр, спрогнозувати можливі сценарії розвитку враховуючи специфіку лесових порід і відповідно до них розробити заходи з попередження або ліквідації

несприятливих процесів і явищ, що можуть вплинути на стабільне функціонування ДЛІС у межах Поділля;

– *висотна диференціація поверхні*. Це врахування у процесі розбудови та функціонування ДЛІС показників горизонтального й вертикального її розчленування, крутизни схилів тощо. Близько 80% території України має середнє вертикальне розчленування поверхні від 10 до 70 м. У рівнинній частині найбільша висотна диференціація поверхні характерна для лісополя в межах Подільської, Придніпровської, Полтавської та Середньоруської височини. На Поділлі це території Дністерського каньйону (Середнє Придністер'я), Подільського горбогір'я і Кременецьких гір, Подільських Товтр та частково Опілля. На зазначених територіях, для ДЛІС характерними є численні дорожні серпантини, підпірні стінки, мости, виїмки і насипи та інше. Ці динамічні структури і можливість прояву зумовлених ними несприятливих процесів на перших етапах розбудови ДЛІС, частково враховують. Однак, у подальшому функціонуванні та розвитку дорожніх ландшафтно-інженерних систем Поділля, їх оптимізація з врахуванням висотної диференціації території, не передбачена. Більше того, при подальшій експлуатації ДЛІС (ремонт дорожнього полотна, створення придорожніх лісосмуг, інфраструктури, ліквідація несприятливих процесів та інше) виділяють однакові кошти для районів низкогірного Подільського Придністер'я й рівнинного Середнього Побужжя, Подільських Товтр і Кременецьких гір та рівнинного Центрального Поділля. Невипадково у межах «низкогірних» територій дороги майже у катастрофічному стані, в рівнинних – навіть при сучасних негараздах у більш-менш нормальному. Такий підхід до фінансування розбудови ДЛІС необхідно переглянути. Особливо у цьому зацікавлені зараз місцеві громади;

- *зливовий характер атмосферних опадів*. Про цю характерну ознаку атмосферних опадів Поділля згадують лише тоді, коли вона суттєво, або навіть катастрофічно, проявляється. З врахуванням значної висотної диференціації поверхні окремих районів Поділля та майже суцільного їх покриття лесовими породами чутливими до вологи, зливовий характер атмосферних опадів має

суттєвий вплив на функціонування дорожніх ландшафтно-інженерних систем Поділля та розвиток у межах їх впливу несприятливих процесів.

Поділля одержує більше (650-550 мм) зональної (550-500 мм) норми опадів. На їх розподіл впливає не лише значна протяжність території із заходу на схід, але й висотна диференціація поверхні. Зокрема, на навітряних схилах Подільської і Придніпровської височин, опадів випадає на 15-20% більше, ніж на решті їх території [3]. Вони часто супроводжуються грозами і мають зливовий характер. Зливовий характер атмосферних опадів у межах Поділля не врахований у жодному проєкті будівництва ДЛІС та подальшого їх використання.

Зхарактеризовані природні чинники – висотна диференціація поверхні, наявність лесового покриву, що легко розмивається водними потоками і зливовий характер атмосферних опадів створюють лише *передумови* до появи та розвитку несприятливих процесів у розбудові та функціонуванні ДЛІС Поділля. Для їх активного розвитку необхідний *поштовх*. Таким поштовхом є непередумана або неправильно спроектована у процесі будівництва й подальшого використання ДЛІС, діяльність людей. Сукупність цих чинників інколи призводить до часткової реконструкції, перебудови або перенесення окремих ділянок ДЛІС, що вимагає значних затрат часу і коштів.

В Україні це прослідковується на регіональному рівні. Дослідження впливу регіональних особливостей природних умов на функціонування ДЛІС Поділля показало, що головними природними чинниками у подальшій реконструкції, розбудові й експлуатації дорожніх ландшафтно-інженерних систем регіону є широке розповсюдження і значні товщі лесових порід, висотна диференціація поверхні Поділля і зливовий характер атмосферних опадів. У розробці регіональних проєктів і планів раціонального природокористування, необхідно звертати увагу не лише на оптимізацію несприятливих процесів зумовлених будівництвом та функціонуванням ДЛІС, але й на розробку заходів з їх охорони та заповідання.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранский Н.Н. Экономическая география. Экономическая картография. / Н.Н. Баранский. – Москва: География физическая, 1960. – 452 с.
2. Денисик Г.І. Лісополе України. / Г.І. Денисик. – Вінниця: Теза, 2001. – 284 с.
3. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля. / Г.І. Денисик. – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 2014. – 184 с.
4. Куниця М.А. Природа України в плейстоцені. / М.А. Куниця. – Чернівці: Рута, 2007. – 240 с.
5. Мельничук І.В. Палеоландшафти України в антропогенні. / І.В. Мельничук. – Київ: ВНП «Обрії», 2004. – 208 с.

Гречух Л. С.

[lgrechukh@ifnmu.edu.ua](mailto:lgrechukh@ifnmu.edu.ua)

Асистент кафедри гігієни та екології

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ

## ВАЖЛИВІСТЬ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

Сьогодні нам підтверджує давню істину, що здоров'я є найціннішим для людини. Поняття “здоров'я населення” несе в собі комплексний соціально-гігієнічний та економічний показник, який інтегрує біологічні, демографічні і соціальні процеси, властиві людському суспільству, відображає рівень його економічного та культурного розвитку.

Здоров'я людини залежить від багатьох різноманітних факторів, зокрема, детермінанти здоров'я включають ряд соціальних, особистих, економічних та екологічних факторів, що визначають стан здоров'я окремих осіб та груп населення. Фактори, які впливають на здоров'я умовно можна поділити на природні та соціальні.

Традиційно домінує думка, що вивченням проблем здоров'я людини займається медицина. Проте зважаючи на важливість досягнення мети збереження і зміцнення здоров'я населення багато наук поєднують свої зусилля. Міждисциплінарна інтеграція різних дисциплін дає можливість досягнути найкращих результатів. Гігієна та екологія, епідеміологія, екологія людини, медична географія, валеологія, ландшафтна епідеміологія, нозогеографія – це далеко неповний перелік галузей науки, що вивчають проблеми громадського здоров'я.

Вплив факторів навколишнього середовища на здоров'я людини є дуже різноманітним та в умовах глобальних змін потребує постійного вивчення. Адже регіональні природні особливості довкілля, забруднення компонентів середовища, урбанізація можуть бути вихідною причиною змін у стані здоров'я або ж появи захворювань. Зокрема, гігієна та екологія, як наука що вивчає вплив факторів довкілля на здоров'я, працездатність і тривалість життя людини та розробляє заходи оздоровлення умов її життя і праці безпосередньо при вивченні факторів використовує географічні, фізичні, хімічні, біологічні, бактеріологічні, епідеміологічні, соціологічні, статистичні методи досліджень. Виявлення першопричини появи деяких видів захворювань, наприклад ендемічних, відбулось завдяки поєднанню досліджень різних дисциплін та наукових напрямків.

Отже комплексний міждисциплінарний напрям досліджень впливу навколишнього середовища на здоров'я населення дає можливість виявити, оцінити та розробити заходи щодо профілактики захворювань.

## **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Ю. І. Кундієв, В. Г. Бардов, А. М. Сердюк В. В. Вороненко Н. С. Полька. Гігієна // *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: [http://esu.com.ua/search\\_articles.php?id=29475](http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29475)*

2. Гуцуляк В. М., Нечипоренко Г. Л., Шевченко В. О. *Загальна медична географія світу: Монографія. — Київ, 1998. — 178 с.*

3. Tim Brown. *A Companion to Health and Medical Geography*. Wiley-Blackwell, 2010. — 640 p.

**Джаман В. О.<sup>1</sup>, Джаман Я. В.<sup>2</sup>**

*<sup>1</sup>Завідувач кафедри географії України та регіоналістики,*

*<sup>2</sup>Асистент кафедри географії України та регіоналістики*

***Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича***

*м. Чернівці*

## **ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ**

Природне середовище – один із важливих і постійно діючих, а в окремих випадках і вирішальних чинників розселення. Природні ресурси впливають на розселення через господарську діяльність; їх запаси, доступність, можливість і доцільність освоєння виступають основою виробничої та невиробничої діяльності. Природні умови території створюють відповідний природний фон – «комфорт» проживання людей. Спостерігається і прямий «технічний» вплив на розміщення і будівництво споруд, населених пунктів.

Розселення, як процес заняття й освоєння території людьми, відбувається в різних природних умовах при відповідному рівні розвитку продуктивних сил за певних історичних особливостей. Кожній суспільно-історичній формації відповідає своя система поселень. Зі зміною способу виробництва змінюється і характер розселення. Не варто замишувати й значення впливу природних умов і ресурсів на розселення як процес і явище, тобто на картину розселення, як результат цього процесу, із формуванням різних типів поселень: від дисперсного розселення (однодвірок, хуторів, поодиноких сіл) до групових форм розселення (агломерацій, конурбацій, мегалополісів, метрополітенських територій).

Значна територіальна диференціація природних компонентів і комплексний вплив їх на розселення зумовили соціальну потребу в оцінці придатності території для житлового і господарського будівництва та умов проживання населення. Аналіз проведених досліджень дає підстави згрупувати їх за чотирма напрямками: 1) оцінка впливу окремих компонентів природного середовища на будівництво (переважно рельєфу, інженерно-геологічних умов, клімату); 2) оцінка впливу комплексу природних умов на будівництво (на обширних територіях зі значною різноманітністю природних комплексів); 3) оцінка природних умов проживання населення; 4) оцінка впливу комплексу природних умов і ресурсів на регіональні особливості розселення.

Оцінка території за своїми природними властивостями для заселення здійснювалася за допомогою чотирьох методів: 1) словесного опису якісних відносних показників (наприклад, «сприятливі – несприятливі»), 2) кількісних відносних безмірних одиниць – балів або категорій, 3) вартісних оцінок і 4) комбінованих оцінок.

При різних методиках дослідження спільною є оцінка рівня (або ступеня) придатності території (з відповідним комплексом природних умов і ресурсів) для будівництва, розселення й умов проживання населення. Ми вважаємо за необхідне визначити також рівень залежності (тісноти зв'язку) між потенційною продуктивністю природних ресурсів території (як факторної ознаки) і кількістю населення та структурними особливостями розселення цього ж регіону (як результативної ознаки).

Просторова диференціація продуктивності кожного з видів природних ресурсів та їх сукупності формує відповідні відміни природно-ресурсної складової розселенської місткості території. За показником територіальної продуктивності сумарного природно-ресурсного потенціалу серед 24 областей і АР Крим різниця між крайніми показниками у 5,5 раза, а серед адміністративних районів України – у 38 разів [1, с. 143-177].

Розрахунки тісноти зв'язків компонентної структури ПРП і розселення у розрізі областей і АР Крим засвідчують, що найвища залежність кількості

населення від сумарного ПРП території, тобто не один окремих природний компонент визначає характер розселення, а весь природний комплекс – коефіцієнт рангової кореляції між вказаними показниками  $K = +0,86$ , а тіснота зв'язку між відносними показниками щільності сумарного ПРП і густоти населення визначається коефіцієнтом  $+0,82$ . Міста виступають центрами концентрованої локалізації населення на обмеженій території, тому вони виникали і розвивалися у конкретних місцях за умови багатой ресурсної бази і сприятливих природних умов. Це підтверджується ще більшою залежністю кількості міського населення від сумарного ПРП –  $K = +0,91$ , а частка міського населення (результативна ознака) корелюється з величиною сумарного ПРП (факторна ознака) із коефіцієнтом рангової кореляції –  $K = +0,85$ .

Серед окремих компонентів ПРП найвищий ступінь відповідності з кількістю населення мають природні рекреаційні ресурси. Коефіцієнт рангової кореляції між абсолютними показниками –  $K = +0,76$ , відносними –  $K = +0,82$ . Природні рекреаційні ресурси виступають, з одного боку, як складова частина розселенської місткості території через природну комфортність для проживання місцевого (постійного) населення, а з іншого – як природна основа розвитку рекреації (санаторно-лікувальної, туристично-оздоровчої, відпочинку) – галузі господарського комплексу та приваблюючи на певний (обмежений) період рекреантів і формуючи необхідність створення рекреаційної інфраструктури.

Серед інших складових компонентної структури ПРП території високий рівень зв'язку з кількістю населення характерний для мінеральних ресурсів –  $K = +0,71$ , а також суми економічної оцінки земельних і водних ресурсів –  $K = +0,62$  (при цьому, якщо земельні і водні ресурси розглядати окремо, то коефіцієнти рангової кореляції менші). Лісові та фауністичні ресурси, у силу своєї обмеженості, на сучасне розміщення населення по території особливого значення уже не мають:  $K = -0,15$  і  $K = +0,21$ .

## **ЛІТЕРАТУРА:**



1. Руденко В. П. Довідник з географії природно-ресурсного потенціалу України. – К.: Вища школа, 1993. – 180 с.

**Заблотовська Н.В.**

[n.zablotoskaja@chnu.edu.ua](mailto:n.zablotoskaja@chnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії України та регіоналістики*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

*м. Чернівці*

## **СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЕТНОКОНТАКТНИХ РАЙОНІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Освіта – це один з найдавніших соціальних інститутів, що викликаний потребами суспільства відтворювати і передавати знання, уміння, навички, готувати нові покоління для життя. Рівень розвитку освітніх систем, є вагомим чинником інтелектуального, економічного, соціального, і культурного розвитку. В той же час для території Чернівецької області яка є етнонаціональним поліетнічним регіоном питання вивчення національних мов у освітніх закладах є актуальним. Тому ми вирішили дослідити основні аспекти функціонування та розвитку освітнього комплексу Новоселицького, Глибоцького, Герцаївського та Сторожинецького районів Чернівецької області в контексті впровадження мовної реформи на прикладі закладів середньої освіти.

Територія Чернівецької області не залежно від історичного періоду та політичного устрою була прикладом уживання різних народів. До прикладу на початку ХХ століття на території герцогства Буковина громади що мали щонайменше 40 дітей шкільного віку, потрібно було організувати шкільне навчання рідною мовою. Із приходом радянської влади в 1940 році по всій

території Чернівецької області було запроваджено радянські стандарти навчання. Із становленням незалежності змінилася і мережа навчальних закладів у поліетнічних районах,.

На початку ХХІ століття сформувалася демократична мережа як загальноосвітніх так і дошкільних навчальних закладів за мовами викладання. Якщо у 1994 році в Чернівецькій області загалом діяло 273 школи і 96 з них були румуномовними, уже в 2018 році в області румунською лише 57 школах, та залишається лише 1 російськомовна. На території досліджуваних районів функціонують заклади з українською, румунською та змішаною (є класи з викладанням українською та румунською мовами) формами навчання. Після прийняття закону «Про мову» темпи переходу навчальних закладів на вивчення державною мовою активізувалися. Це можна пояснити далекоглядністю батьків, та їх бажанням полегшити дітям інтеграцію в українське суспільство.

За даними результатів Всеукраїнського перепису населення у Чернівецькій області тільки 41,3 відсотків румунів та 45,0 відсотків молдован, крім рідної зазначають ще й володіння українською мовою. А це означає, що більша половина молдован і румунів в області (а у Герцаївському районі так взагалі 66%) не володіють державною мовою. А як результат - низькі показники якості знань на ЗНО.

За останні 20 років загальна тенденція до переходу учнів на українську мову навчання набула зростання. Це можна пояснити, розумінням батьків необхідності дітей до вивчення державної мови, та тих можливостей знання якої їм надасть. Загалом, якщо оцінювати динаміку мовного складу учнівського контингенту за двадцять років для досліджуваних чотирьох етноконтактних районів Чернівецької області загальна картина покращується на користь української мови. Така ж тенденція і в структурі учнівського контингенту. Однак якщо розглядати більш детально на прикладі районів, то лідируючу позицію у зростання частки україномовних шкіл та учнів займає Сторожинецький район. А от Герцаївський район і дося має лише два заклади із українською мовою навчання. Також специфічна ситуація у Глибоцькому районі – при зростанні

чисельності україномовних шкіл, частка учнів із румунською мовою навчання за двадцять років не змінилася. Для Новоселицького району відмітимо наступну ситуацію – у них відкрили значну частину шкіл із змішаною формою навчання, чи прикривають реальні обсяги румуномовного контингенту. Аналіз даних, щодо мовного спрямування учнівського контингенту етноконтактних районів Чернівецької області чітко простежується кількісна перевага учнів що навчаються виключно українською мовою.

**Заблотовська Н.В.**

[n.zablotovskaja@chnu.edu.ua](mailto:n.zablotovskaja@chnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії України та регіоналістики*

**Салій М.В.**

[salii.mykhailo@chnu.edu.ua](mailto:salii.mykhailo@chnu.edu.ua)

*Аспірант кафедри географії України та регіоналістики*

**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича**

*м. Чернівці*

## **СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ СУБРЕГІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ РОЗСЕЛЕННЯ У ПЕРІОД АДІМІНІСТРАТИВНО- ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ**

Тернопільська субрегіональна система розселення територіально відповідає межах Тернопільської адміністративної області, займаючи 2,3% території загальнодержавної системи розселення. Для територіальної структури Тернопільської обласної системи розселення характерна досить чітко виражена лінійна структура розміщення міжрайонних систем розселення, що розташовані відповідно до протяжності області – з півночі на південь. Дана вісь формується при розміщенні головного центру системи та двох підцентрів в одній смузі

зв'язків, стрижнем її є головні транспортні магістралі (залізниця та автошляхи), вони і створили передумови для відповідного заселення території, а також спрямованого розміщення міських поселень. В умовах адміністративно територіальної реформи, на території Тернопільської області утворено Кременецький, Тернопільський, та Чортківський, які територіально відповідають уже сформованим системам розселення міжрайонного рівня.

Отож, які ж зміни чекають систему розселення субрегіонального рівня загалом, та регіон дослідження зокрема. Відповідно маємо структурні зміни у визначенні систем розселення. На півдні Тернопільської області сформовано Чортківський район, який об'єднав у своєму складі шість колишніх адміністративних районів: Монастирський, Буцацький, Чортківський, Гусятинський, Заліщицький та Борщівський. А також, вже вище згадані чотири населені пункти колишнього Тербовлянського району. Даний район знаходиться на другому місці за кількістю утворених територіальних громад (22), займає 36% від території області, а також тут мешкає 32% мешканців області. Чортківська міжрайонна система розселення маючи у складі поселення п'яти районів перейде у статус районної, ті п'ять колишніх районних як такі зникнуть, натомість приєднається території колишнього Монастирського району, та ядра районних систем розселення залишаться у статусі кущових разом із колишніми кущовими. Зазначимо, що на базі кущових систем розселення в переважній більшості й сформували ОТГ.

На півночі області утворено Кременецький район до складу якого повністю увійшли території колишніх Кременецького, Лановецького, Шумського а також північна частина Збарзького району. Як наслідок Кременецька міжрайонна система розселення трансформується в районну, а колишні ядра районних систем розселення переходять у статус кущових на ряду з вже існуючими. Район є найменшим за площею (19% території області) та чисельністю населення (14% від населення області), об'єднав вісім територіальних громад.

Центральну частину області займає найбільший за площею (45% від всієї території області), також чисельністю населення - у ньому проживає 55%

мешканців Тернопільський район, що своїми межами відповідає однойменній міжрайонній системі розселення центром якої є м. Тернопіль. До його складу повністю увійшли території шести колишніх районів а саме: Бережанського, Зборівського, Козівського, Підгаєцького, Тернопільського та Підволочиського а також Тербовлянський район за винятком чотирьох сіл та Південна частина Збарзького району відповідно центри районних систем розселення тепер стають центрами кущових. Всього в районі сформовано 25 громад.

Зазначимо, що на базі кущових систем розселення в переважній більшості й сформувалися ОТГ у кожному з районів області. Загалом, проаналізувавши особливості розміщення населення в контексті проведеної реформи видно, що в основу утворення нових районів було покладено якраз структуру міжрайонних систем розселення локального рівня із чітко вираженими центрами. Але все ж процес реформування вніс певні зміни у структуру районних та кущових локальних систем розселення.

### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2019 рік, Головне управління статистики у Тернопільській області [http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/Bul/ks\\_z1\\_2019.pdf](http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/Bul/ks_z1_2019.pdf)

2. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 724-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Тернопільської області»

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-viznachennya-administrativnih-a724r>

3. Постанови Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17.07.2020 № 3650

[http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_2?id=&pf3516=3650&skl=10](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3650&skl=10)

*Заячук О.Г.*

[o.zayachuk@chnu.edu.ua](mailto:o.zayachuk@chnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії та менеджменту туризму*

*Брик С.Д.*

[s.bryk@chnu.edu.ua](mailto:s.bryk@chnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії та менеджменту туризму,*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,*

*м. Чернівці*

## **ІНВЕСТИЦІЙНА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ**

За останні роки майже у всіх областях Карпатського регіону спостерігається зростання інвестицій, що спрямовані на раціональне використання природних ресурсів. Основним джерелом надходження є кошти з державних (56 %) і місцевих бюджетів (25 %) [3]. Іноземні інвестори значну увагу приділяють питанням охорони природи та раціонального природокористування навколишнього природного середовища прикордонних регіонів. Основна увага приділяється розвитку промислового комплексу, використанню водних, мінерально-сировинних, земельних, лісових, рекреаційних ресурсів. Така політика націлена на врегулювання та покращення екологічного стану транскордонних речовинно-енергетичних природно-ресурсних потоків. Загальна сума прямих іноземних інвестицій сьогодні складає більше 300 млн. дол. США, що становило 9,3 % від їх загальної частки в Україні. Обсяг прямих іноземних інвестицій у спільні підприємства складав 200 млн. дол. США (9,8 % від їх загальної частки в Україні). Найяскравіше питання реалізації прямих іноземних інвестицій загалом і спільні підприємства представлено у Львівській (відповідно 113,1 та 59,9 млн. дол. США) та Закарпатській (77,8 та 43,7 млн. дол. США) областях.

Іноземні інвестиції націлені на реконструкцію будівельного комплексу [2]. Так, у будівництво вкладено (у % від загального обсягу освоєних інвестицій в основний капітал) в Закарпатській 46,7 %, Львівській 58,4 %, Івано-Франківській 61,1 %, Чернівецькій 59,5 % областях. На реконструкцію у будівництві – (відповідно) 38,5 %, 60,1 %, 41,2 %, 60,4 %). Існуюча рекламна інвестиційна привабливість (тобто наявність ресурсів, сприятливе середовище, відсутність екологічних ризиків) Карпатського регіону в більшості випадків не відповідає потужному природно-ресурсному потенціалу території. За Ю.Д. Качаєвим (2000) інвестиційна привабливість територій Львівської області визначена як *приваблива*, Закарпатської і Чернівецької областей – *мало приваблива*, Івано-Франківської області – *слабкої привабливості*. Показник «найпривабливіші території» в Карпатському регіоні України не знайшов місця. Тому у перспективі інвестиційна привабливість Карпатського регіону повинна розвиватися на засадах урегулювання регіональних, загальнодержавних і міжнародних інтересів із метою створення сприятливих умов для виявлення привабливих і виграшних особливостей території, що стануть основою різноманітних міжнародних програм. Основним завданням територіально-адміністративних структур повинна стати розробка науково обґрунтованої програми розвитку регіону по виявленню пріоритетних питань раціоналізації природокористування складної екосистеми *«природні умови–рекреація–людина»*.

Інвестиційна привабливість рекреаційно-туристичної сфери узаasadжена санаторно-курортним лікуванням, туристичним оздоровленням і знайомством з соціально-культурними пам'ятками, що є вкрай важливим для місцевого населення та населення з інших регіонів. На території Карпатського регіону України функціонують бальнеологічні, кліматичні, екологічні курорти та курорти з кількома лікувальними властивостями. Основними видами лікування є фізіотерапевтичні процедури: сонячні та повітряні ванни, купання. Вони найкраще представлені у Закарпатській та Івано-Франківській областях. Екологічним курортом є Синевірська Поляна. До курортів з кількома лікувальними властивостями належать бальнеокліматичні – Верховина,

бальнеогрязьові – Моршин, Трускавець. Зріст зацікавленості до території Карпатського регіону як до такої, що багата на місця відпочинку та розвитку рекреаційно-туристичної індустрії обумовлений тим, що практично у всіх районах є місця, що наділені рекреаційно-туристичною цінністю.

За останні роки рекреаційна географія Карпатського регіону України поповнилася новими видами відпочинку, лікування, туризму, різноманітними сферами послуг, які ще кілька десятків років тому не були відомі в Україні. Маючи потужні запаси природних лікувальних властивостей, унікальні соціально-культурні об'єкти споглядання регіон вже сьогодні займає друге місце в Україні (після Кримського півострову) за кількістю рекреантів. Рекреаційно-туристичний комплекс Українських Карпат, за значимістю та економічними показниками, прирівнюється до промислового комплексу Східної України. У перспективі, при вмілому керуванні та правильному виборі соціально-економічних стратегічних орієнтирів розвитку, він здатний значно підвищити матеріальний рівень регіону та підняти престиж української землі, що наділена цілющими умовами для лікування та відпочинку. Наразі актуальним є відпочинок: за районом проведення – сільський, міський; за природними особливостями території, що наділена властивостями відновлення фізичних сил – зелений, екологічний, сільський; за професійним спрямуванням – бізнес туризм, банківський туризм, економічний туризм, історико-культурний туризм, тощо.

Історичні населені пункти та давні поселення доповнюють рекреаційно-туристичну різноманітність території. На її терені збереглися залишки давніх населених пунктів та їх оборонні вали, скельні монастирі, печери з похованнями, костели, укріплення, парки і палаци, та інші споруди. До цього додається комплекс унікальних об'єктів природного та частково господарського походження (печери, що слугують об'єктами спелеологічної туристичної діяльності). Територія Українських Карпат належить до Подільсько-Буковинської та Передкарпатської карстових областей, в межах яких зосереджено понад 130 карстових печер. Вони мають не тільки естетичне (зали



– галереї багатоярусної будови), але й лікувальне значення (Солотвино), використовуються як підземні спелеопалати, в яких проводиться лікування астми, бронхіту та інших захворювань.

Серед історико-культурної привабливості виділяються міста, що пов'язані з життям і діяльністю видатних людей, чия творчість слугує розвитку літературно-меморіального туризму. До прикладу зазначимо, що в Українських Карпатах взято на облік більше 6 тис. пам'яток історії, археології, мистецтва. На території Карпатського регіону народилися, жили і працювали представники польської (А. Фредо, Г. Запольська), австрійської (К.Е. Ромер), угорської (Ш. Петефі, М. Мункачі), румунської (К. Емінеску), єврейської (Б. Шульц, Ш. Алейхем) культур, що є серйозним патріотичним і світоглядним стимулом для розвитку іноземного туризму.

Найтрадиційнішим наразі видом туризму є екскурсійно-пізнавальний. Найпопулярнішими маршрутами є високогірні райони Українських Карпат. В розпал сезону в горах перебуває 10 млн. туристів і 2 млн. екскурсантів вихідного дня.

Природно-заповідний туризм в контексті розвитку рекреаційно-туристичної сфери виконує компромісну функцію. Він поєднує інтереси туристів у активному відпочинку на природоохоронних територіях різної категорії заповідності, стимулює рекреанта до усвідомлення необхідності збереження цілісності і первинності навколишнього природного середовища. Природно-заповідний туризм наділений аспектами вивчення, моніторингу та охорони стану рідкісних, ендемічних і зникаючих видів біоти. Ця філософська проблема практично реалізується у природоохоронних територіях типу біосферний заповідник, національний природний парк і регіональний ландшафтний парк.

Функціонально-правовий туризм належить до нових видів туризму. Він дозволяє знайомитися з формами і методами співробітництва в галузі туризму держав-сусідів, відображає рівень усвідомлення спільності проблем і необхідності узгодження дій щодо їх розв'язання. Міжнародні угоди базуються на спільному вирішенні питань охорони природи та моніторингу. Прикладом

служує природний заказник «Стужиця» у Закарпатській області, що став для багатьох країн Європи спільним об'єктом вивчення та формування перспективних міжнародних природоохоронних програм.

Українські Карпати наділені високим потенціалом рекреаційно-туристичної місткості. Площа використовуваних та зарезервованих для рекреації ландшафтів становить 616,7 тис. га, їх разова місткість при екологічно допустимих навантаженнях оцінюється в 1434,7 тис. осіб. Досягнуті показники обслуговування рекреантів наразі є оптимальними, однак залишаються приблизними, тому що реалії, з врахуванням природно-ресурсного потенціалу й екологічних обмежень, у 3-4 рази вищі. Наявні резерви освоєння рекреаційного потенціалу цілком достатні для забезпечення перспективного розвитку регіонального рекреаційного комплексу при умові зміни принципів його подальшого формування. За головні повинні бути виставлені а) екологічна безпека, б) інфраструктурне забезпечення, в) економічна ефективність рекреаційного освоєння.

Враховуючи світовий досвід рекреаційно-туристичного природокористування наразі важливо зберегти існуючу регіональну модель рекреаційної різноманітності, яка є продуктом природи і вікової творчості етносу, своєрідною «пам'яттю» про матеріальну і духовну культуру соціуму. Вона формує національну рекреаційну природно-господарську систему, що із покоління в покоління зберігає матеріальні та духовні цінності природного ландшафту, характерність та неповторність історичного середовища, сакральність, святість місцевих пам'яток архітектури, культових закладів, релігійних храмів.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаменко О.М. *Геоекологічні дослідження регіональних рекреаційних зон Українських Карпат* / О.М. Адаменко, В.С. Кравців // *Дослідження передкризових екологічних ситуацій в Україні*. – К.: «Манускрипт», - 1994. - С. 101-103.

2. Качаєв Ю.Д. *Особливості територіального розвитку інвестиційного ринку*

України / Ю.Д. Качаєв // Український географічний журнал. - 2000. - № 3 - С. 31-40.

3. Кілінська К.Й. Державне управління екологічними програмами території Карпато-Подільського регіону України в контексті державних і регіональних інтересів. – *Scientific and educational european scientific project. Progressiye researches „Scienct end genesis”*. - Pragua (Czech Republik)/ - 2014 - Р. 46-50.

4. Статистичний щорічник України за 2010 рік // Державний комітет статистики України. - К.: Вид-во «Українська Енциклопедія», 2011. - С. 207.

**Кілінська К.Й.**

*Професор кафедри соціальної географії та  
рекреаційного природокористування,*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,*

*м. Чернівці*

**Атаманиук Я.Д.**

[yaroslava.atamaniuk@pnu.edu.ua](mailto:yaroslava.atamaniuk@pnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії та природознавства,*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

*м. Івано-Франківськ*

## **ІННОВАЦІЙНІ ГОРИЗОНТИ КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ОЦІНКИ СУЧАСНОГО РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИТУВАННЯ В ПРИДНІСТЕРСЬКИХ ПРИДОЛИННИХ КОМПЛЕКСАХ УКРАЇНИ**

Інноваційні горизонти наукових вишукувань сьогодні є актуальними і значимими, оскільки вони об'єднують наукові вишукування з практичною їх реалізацією. Конструктивно-географічні дослідження у цьому руслі створюють реальну ситуаційно-інформаційну систему знань про об'єкти, що можуть зацікавити інвестора. Одним із таких об'єктів є Придністерські придолинні

комплекси (надалі – ППК) Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Хмельницької, Чернівецької, Вінницької та Одеської областей України.

Територія Придністерських придолинних комплексів України характеризується значним рекреаційно-туристичним потенціалом, який сьогодні мало висвітлений як у наукових публікаціях, так і не у повній мірі використовується при формуванні регіональних рекреаційно-туристичних програм. Слабо вивченим питанням залишається виявлення особливостей рекреаційно-туристичного природокористування за різних суспільно-політичних устроїв, районування території за принципом виявлення реально функціонуючих і перспективних рекреаційно-туристичних зон, створення прогнозної оцінки розвитку рекреаційно-туристичного природокористування, ін. Розглядаючи ці питання у площині створення концепції рекреаційно-туристичного природокористування рекреаційно-туристичний аналіз території формує актуальність даного дослідження, яка укладається у наступних аспектах: 1) у науково-методичному аспекті дослідження базується на комплексному рекреаційно-географічному аналізі рекреаційно-туристичних об'єктів і ресурсів території ППК; 2) у територіальному аспекті дозволить виявити, дослідити та прогнозувати системи реальних і перспективних рекреаційно-туристичних зон і умов проживання місцевого населення у ППК; 3) у локальному аспекті – дослідження виявить рекреаційно-туристичну різноманітність, сприятиме створенню прогнозної моделі подальшого її функціонування та розвитку. Завершальним етапом дослідження слугуватиме створення комплексної конструктивно-географічної характеристики функціонування рекреаційно-туристичних комплексів ППК.

Запропоновані науково-методичні підходи до дослідження сучасного та перспективного рекреаційно-туристичного природокористування на території ППК можуть бути апробовані при дослідженні аналогічних питань інших регіонів України. Окремі висновки та положення дослідження є основою вирішення шляхів оптимізації раціонального рекреаційно-туристичного природокористування. Запропоновані вишукування мають науково-практичне значення, є значимим у науково-методичному (апробують методику проведення

рекреаційно-туристичного зонування території з врахуванням природних, соціально-економічних й екологічних умов), практичному (допомагають виявити історично сформовані, існуючі та потенційні рекреаційно-туристичні комплекси), екологічному (виявлять основні передумови формування екологічної ситуації території) відношенні.

Запропонована тематика вивчення ППК належить до прикладних досліджень і за своїми результатами актуальна для декількох суміжних галузей науки (фізичної, соціально-економічної, конструктивної географії, гідрології, кліматології, рекреаційної географії, туризмознавства), обласних і районних відділів туризму та екскурсій, державних та приватних туристичних фірм тощо.

Метою вишукування є проведення конструктивно-географічного аналізу рекреаційно-туристичного потенціалу території ППК шляхом створення теоретико-методологічних і методичних засад функціонування рекреаційно-туристичної сфери, виявлення ретроспективного і сучасного стану рекреаційно-туристичних об'єктів і комплексів, формування конструктивно-географічного інформаційно-рекомендаційного банку даних про рекреаційно-туристичні комплекси ППК, створення прогнозних моделей подальшого функціонування рекреаційно-туристичного природокористування. Основними завданнями для вирішення вказаних питань є: 1) теоретико-методологічний аналіз рекреаційно-туристичного природокористування ППК; 2) виявлення рекреаційно-туристичного потенціалу долини р. Дністер і її берегової зони, оцінка придатності природних умов узбережжя і річки для відпочинку населення; характеристика наявних рекреаційних територій (пляжів, гідропарків, пансіонатів, турбаз та ін.), насиченість території рекреантами у різні періоди року; 3) санаторно-курортна інфраструктура ППК; 4) оцінка туристичної різноманітності (на прикладі аналізу різних видів туризму); 5) прогнозна оцінка рекреаційно-туристичного природокористування ППК та створення системи заходів їх збереження, покращення та раціонального використання; 6) аналіз сучасних тенденцій розвитку рекреаційних зон і туризму в умовах ППК; 7) прогнозування розвитку туризму та рекреації на території дослідження; 8) окреслення системи заходів щодо охорони існуючої та покращення

створеної рекреаційно-туристичної різноманітності території; 9) прогнозна оцінка рекреаційно-туристичного природокористування на території ППК. Стосовно об'єкту дослідження – то це територія, яка, у природному відношенні відповідає Подільській височинній області та гірській країні Українських Карпат; у суспільно-географічному – територія об'єднаних територіальних громад, які географічно розміщуються у долині р. Дністер.

На сьогоднішній день питання рекреаційно-туристичного природокористування висвітлюються в працях українських і зарубіжних вчених, однак їх наукові доробки, у більшості випадків, базуються на рекомендаційних засадах аналізу рекреаційних і туристичних ресурсів, виявленні дефініцій рекреаційної географії. Районування території пропонується проводити на основі одного-двох показників, про кемпінгові комплекси майже немає інформації. Пропоноване вишукування передбачає створення комплексної конструктивно-географічної характеристики рекреаційно-туристичного природокористування з врахуванням природних, історико-культурних і соціально-економічних умов у ППК, виявлення рекреаційно-туристичних районів, зон, кемпінгових комплексів.

Територія ППК характеризується складними та різноманітними процесами природокористування (у т. ч. й рекреаційно-туристичним). Рекреаційно-туристичний потенціал її значимий. Тому одним із важливих завдань сьогодні є його вивчення, аналіз процесів природокористування, проведення районування території з прогновною оцінкою екологічного стану території. Основною підсилюючою ланкою проекту виступає просторовий аналіз рекреаційно-туристичної ситуації території, прогнозна оцінка розвитку та функціонування рекреаційно-туристичних комплексів.

Вивчення ППК є самостійною науковою працею, в якій розкриваються результати досліджень авторів щодо створення теоретико-методологічних і методичних основ аналізу процесів рекреаційно-туристичного природокористування, районування території ППК з виділенням рекреаційно-туристичних комплексів (у т. ч. й кемпінгових). З наукових праць, для реалізації наукового проекту, будуть використані власні (авторські) ідеї та висновки.

Основними методами, підходами у даному вишукуванні є нові оригінальні ідеї та концепції, серед яких – метод автопрогнозу, який використовується для розробки прогнозної моделі розвитку рекреаційно-туристичного природокористування на території ППК. Метод отримав апробацію у дослідженнях рекреаційної природно-господарської різноманітності, які проводила К.Й. Кілінська (2008). Його сутність укладається у тому, що він вимагає а) наявності бази даних про об'єкт дослідження не менше ніж за 50 років (інформація з 1970-х років), б) базується на аналізі сучасного стану території ППК, в) створює підґрунтя до формування прогнозу, який за часовим відтинком відповідає короткотривалому (верифікація прогнозних результатів – 5-10 років), що дає можливість розробити прогнозні математичні моделі розвитку функціонування рекреаційно-туристичних комплексів в районі ППК. Рівнобіжно будуть використані загальнонаукові (історичний, системний, структурний) методи, які націлені на вивчення ретроспективного та сучасного стану дослідження; дисциплінарні (аналіз літературних джерел, природних аналогій, картографічний, статистичний, польових фізико-географічних досліджень) методи, основною функцією яких є виявлення сучасної рекреаційно-туристичної різноманітності та міждисциплінарні (моделювання, прогнозування, математичне картографування, головних компонентів) методи. Для вирішення окремих питань будуть використані рейтингові оцінки (індексна, бальна, експертна, ін.). Основним оператором дій стануть комп'ютерні програми *MATHEMATICA* (для розрахунків власних векторів дослідження), *STATISTICA* (для складання прогнозних моделей), *Microsoft Excel* (для розрахунків окремих властивостей ППК, на терені яких прокладені туристичні маршрути), *MATCAD* (для обчислення власних значень методу головних компонентів). Інформаційною базою проектної роботи слугуватимуть матеріали Комітету статистики України, щорічників „Довкілля України”, фондів джерел Державного архіву України, нормативно-правові документи, експедиційні дослідження авторів. За основні підходи, що використовуватимуться в процесі дослідження, автори планують використати експертний, теоретичний, інформаційний, лінгвістичний, гносеологічний, логічний, діалектичний, динамічний, математичний, статистичний, комплексний,

структурно-функціональний, топологічний, просторового аналізу, що комплексно і логічно об'єднують важливі теоретико-методологічні підходи конструктивного характеру, дозволяють визначити функції та специфіку території ППК.

**Петлін В.М.**

[V.petlin@ukr.net](mailto:V.petlin@ukr.net)

*Професор кафедри фізичної географії*

*Волинський національний університет імені Лесі Українки*

*м. Луцьк*

## **СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАКТИЧНИХ І ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ВЧЕННІ ПРО ПРИРОДНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ СИСТЕМИ**

Загалом вчення про природні територіальні системи належить до міждисциплінарних і головно охоплює об'єкти дослідження ландшафтознавства, геоєкології, біогеоценології тощо. На сьогодні їх дослідження значною мірою перейшли у теоретичну площину оскільки головними напрямками є визначення їх ієрархічного різноманіття орієнтованого на практичні запити, визначення стійкості до різноваріантних антропогенних навантажень, можливість екстраполяції різноманітних показників і явищ у просторі з використанням гомогенності досліджуваних територіальних систем.

Такі підходи чітко орієнтовані на практичні запити й відзначаються практичною доцільністю, що, безумовно, є потрібним етапом розвитку наук про природні територіальні системи. Саме тому їх удосконалення, підвищення ймовірності отримуваних показників і характеристик, наближення просторової інтерпретації до реального стану є завжди актуальними напрямками різноманітних досліджень.



Водночас «захоплення» практичними питаннями явно почало гальмувати загальнотеоретичні дослідження насамперед просторово-часової організованості територіальних систем. Напрошується аналогія з теоретичною фізикою де досягнення нею певних дослідницьких меж спричинило перехід до суттєвого поглиблення вчення про внутрішню організованість фізичних об'єктів і виникнення квантової фізики.

Своєрідним перехідним етапом вчення про внутрішню організованість природних територіальних систем стало поглиблене вивчення їх інформаційних і на цій основі організаційних просторово-часових залежностей. Саме інформація є тим чинником, який організує будь-які територіальні системи не як індивідуальні утворення, а як сукупності взаємопов'язаних систем, які створюють закономірні ускладнені ієрархізовані сполучення. Інформація є основою дії всіх організаційних залежностей, скріплює до єдиної цілісності всі існуючі системи навіть включно на рівня Всесвіту.

Розвиток теорії вчення про природні територіальні системи у напрямі дослідження їх внутрісистемної і міжсистемної організованості передбачає аналіз надзвичайно глибинних залежностей. Вони часто потребуватимуть цілком нових уявлень і підходів. До таких, наприклад, буде належати необхідність розгляду природних територіальних систем як кібернетичних утворень з можливостями самопрограмування (незалежно від дії людини) власної динаміки та еволюції спрямованої на збереження в стані квазірівноваги біосфери і ландшафтної сфери.

Такий підхід обов'язково призведе до необхідності аналізу й самих організаційних залежностей, які діють у територіальних системах. Відомо, що всі закони, принципи, закономірності тощо є ймовірнісними і вже на сьогодні існує значна кількість їх антиномій. При цьому межа між прямим і антиномічним трактуванням залежностей не консервативна, вона здатна коливатись залежно від стану в якому перебувають досліджувані системи, а також від їх антропогенної модифікованості. Порушення інваріантного співвідношення між прямими й антиномічними властивостями організаційних залежностей – це

найпотужніший удар по загальній організованості природи. Саме в такому випадку цілком обґрунтовано можемо говорити про глобальну кризу.

Безумовно існують тісні залежності між практичним використанням вчення про природні територіальні системи і розвитком його теоретичних положень. Як свідчить світова наука, будь-яке теоретичне досягнення рано чи пізно набуває практичної інтерпретації. Саме тому теоретичні напрацювання повинні передувати практиці.

Оскільки дослідження на рівні елементарних територіальних систем завжди перебувають у основі появи значно більших і часто загрозливих природних явищ, то не повинно виникати питань у їх доцільності. Саме сьогодні актуальними стають дослідження спрямовані на виявлення наскрізних залежностей між всією ієрархічною пірамідою природних систем, які значною мірою належать до інформаційних. Тут часто виникають залежності, які суперечать нашим звичним уявленням. До цього необхідно бути готовим. Яскравим прикладом є сучасні астрофізичні дослідження де фізики вимушені були визнавати реальну ймовірність надсвітлових швидкостей, ймовірну наявність багатовимірності світу й багатьох інших незвичних явищ і ефектів.

Та найактуальнішою практикою є дослідження організаційних залежностей, які контролюють цілісність та інваріантну стабільність природи. Переоцінити такі напрацювання не можливо. Та для цього необхідно відмовлятися від багатьох стереотипів. Усвідомлювати те, що питання збереження природного середовища перебувають у глибинній організованості саме природних територіальних систем. Для подібних досліджень необхідне залучення теоретичного надбання багатьох природничих напрямів, а також використання їх потенціалів розвитку. Саме на шляху міждисциплінарності перебувають успішні реалізації не лише сучасних прикладних проблем, а й проблем майбутнього (зокрема екологічних).

На сьогодні лише формується необхідне розгалуження майбутніх теоретичних напрацювань вчення про природні територіальні системи. Та це лише простір для творчих думок і досліджень.

*Приходько М.М.*

[prihodkon@ukr.net](mailto:prihodkon@ukr.net)

*Професор кафедри геодезії та землеустрою*

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

*м. Івано-Франківськ*

## **НАУКОВІ ЗАСАДИ ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ОБ'ЄКТАМИ**

Існуюче в Україні планування розвитку територіальних об'єктів та управління природними ресурсами побудовані за галузевим принципом без належного врахування законів, правил і принципів природокористування [1] та виконуваних природними ресурсами екологічних функцій. Наслідком нерационального (екологічно незбалансованого) співвідношення різних категорій земель на тій чи іншій території та галузевого управління природними ресурсами є виникнення і розвиток екологічних ризиків (денатуралізація, зниження складності і водоакumuлюючої ємності територіальних комплексів; вичерпання природних ресурсів; деградація і втрата родючості ґрунтів; збіднення біотичного різноманіття; забруднення ґрунтів, природних вод, атмосферного повітря; формування повеней і паводків). У зв'язку з цим, актуальним завданням є розроблення наукових засад інтегрованого управління територіальними об'єктами та природними ресурсами.

Розвиток територіальних об'єктів не може бути збалансованим, якщо управління природними ресурсами здійснюється за галузевим принципом без урахування їх екологічних функцій у природно-господарських системах та взаємозв'язків і взаємозалежностей між ними. Згідно правила «інтегрального ресурсу» [1], при використанні природних ресурсів різні галузі виробництва наносять шкоду одна одній (тому чи іншому природному ресурсу) тим сильніше, чим більше вони змінюють той чи інший ресурс. При збереженні галузевого підходу до управління природними ресурсами негативні процеси і явища в

навколишньому середовищі будуть посилюватися, що призведе до значних матеріальних збитків, зниження рівня екологічної безпеки територіальних об'єктів та погіршення умов життєдіяльності людини.

Інтегроване управління природними ресурсами розглядаємо як сукупність заходів, які забезпечують: 1) використання їх потенціалу (ресурсного, екологічного, середовищевірного), виходячи із пріоритетності виконуваних ними в даних умовах функцій, взаємозв'язків і взаємозалежностей між ними та придатності для певного виду господарського використання; 2) підтримання екологічної рівноваги і ходу природних процесів на певній території; 3) гармонійний розвиток господарської і природної підсистем у рамках цілісної системи «природа – суспільство» (тільки за умови гармонізації цих підсистем можливе досягнення цілей збалансованого розвитку та екологічної безпеки територіальних об'єктів).

При обґрунтуванні інтегрованого управління природними ресурсами і плануванні збалансованого розвитку територіальних об'єктів використовуються геосистемний, ландшафтний і басейновий підходи. При геосистемному підході територіальний об'єкт розглядається як геосистема – відкрита система, що складається із взаємопов'язаних і взаємодіючих як природних, так і суспільних компонентів. Ландшафтний підхід передбачає врахування структурно-функціональної організації ландшафтів при обґрунтуванні збалансованого співвідношення земель різного цільового призначення на певній території. Басейновий підхід передбачає, що територіально-господарськими одиницями при обґрунтуванні управлінських рішень і заходів щодо інтегрованого управління природними ресурсами та планування збалансованого розвитку територіальних об'єктів є річковий басейн (басейнова геосистема).

Основою інтегрованого управління природними ресурсами і планування збалансованого розвитку територіальних об'єктів є теорія «керованої стійкості і складності геосистем» та сформованого ними навколишнього середовища [2]. Носієм природних ресурсів є земля (землі різного цільового призначення) і геосистеми (лісові, лучні, водні, аграрні та ін.). Інтегроване управління повинно

забезпечити на певній території стійкість і складність геосистем, що дасть їм можливість виконувати тепер і в майбутньому економічні, екологічні та соціальні функції. Стійкість (здатність геосистем відновлювати свій попередній стан після дії на них зовнішніх впливів) є базовою основою просторово-часового функціонування геосистем. Стійкість геосистем прямо залежить від їх складності (множинності цілісних структур будь-якого розміру та ієрархічного рангу). Чим складніша геосистема, тим вона стійкіша. Формування стійких і складних геосистем при інтегрованому управлінні природними ресурсами досягається шляхом дотримання при плануванні розвитку територіальних об'єктів та обсягів використання тих чи інших природних ресурсів законів (внутрішньої динамічної рівноваги, необхідності різноманіття, обмеженості природних ресурсів, оптимальності), правил (інтегрального ресурсу, міри перетворення природних систем) і принципів (оманливого благополуччя та ін.) природокористування, а також механізму біотичної регуляції (механізму підтримання екологічної рівноваги) навколишнього середовища.

Стратегія інтегрованого управління природними ресурсами і збалансованого розвитку територіальних об'єктів базується на засадах збереження і відновлення природного середовища (природних геосистем), невиснажливого використання і відновлення ресурсів, зменшення забруднення навколишнього середовища. Для обґрунтування управлінських рішень і заходів необхідно розробити проекти землеустрою для річкових басейнів, а в їх межах територій сільських рад (територіальних громад) в яких врахована специфіка багатокладного господарювання і передбачено оптимізаційні заходи у різних сферах.

### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Реймерс Н. Ф. *Природопользование : Словарь-справочник / Н. Ф. Реймерс. – М. : Мысль, 1990. – 637 с.*
2. Приходько М. М. *Екологічна безпека природних і антропогенно модифікованих геосистем : монографія / М. М. Приходько – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2013. – 201 с.*

*Сливка Р.Р.*

[roman.slyvka@pnu.edu.ua](mailto:roman.slyvka@pnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії та природознавства,  
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,  
м. Івано-Франківськ*

## **ЗМІНА СИМВОЛІЧНИХ ЛАНДШАФТІВ ДОНБАСУ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ**

Упродовж семи років після початку збройного конфлікту на Донбасі триває дискусія щодо траєкторій розвитку підконтрольної українському уряду і окупованої частин Українського Донбасу. Все більше ознак того, що зазначений конфлікт набуває ознак війни низької інтенсивності між російськими проксі-силами у територіально-політичній формі т.зв. «ДНР» і «ЛНР» та українськими силовими структурами. У ході конфлікту відбувається структурування простору відповідно до вимог війни, зокрема, шляхом виникнення белігеративних і символічних ландшафтів. Останній репрезентують назви вулиць, площ, нові пам'ятники, символи, слогани і т.п. Вони ретранслюють геополітичні сенси та сприяють формуванню в свідомості громадян певних політичних установок.

Символи, що встановлені в ландшафті маркують межі і простір територіально-політичних утворень. У нашому випадку легітимних, як от підконтрольні уряду території Донбасу, так і нелегітимних, але все ж існуючих де-факто, як от території ОРДЛО. Відбувається конструювання соціо-просторових ідентичностей, соціалізуючих наративів, в яких кордони сприяють формуванню почуття «своїх» та «чужих» [1].

Більш, ніж 90 % населення Донбасу проживає у міських поселеннях, отже маємо справу із ідеологічним маркуванням переважно урбанізованих просторів, які, в свою чергу, самі були продуктами творення соціалістичного міста. Трансформація планувальної структури і культурного ландшафту постсоціалістичних міст стала предметом дослідження географів, що

практикують постмодерністський та постструктуралістський підходи.

У цій публікації ставимо собі за мету прослідкувати спільні та відмінні способи формування символічних ландшафтів Донбасу.

Коли ми говоримо про символічний ландшафт соціуму або про феноменологічний аспект життєсвіту людини, то ми маємо на увазі, що він є не просто тлом, фоном або бекграундом, він є способом і місцем онтологічного укорінення людської істоти, її самоідентифікації щодо царини смислів [2]. За Р. Лозинським [3, с.31], ландшафт, що містить та передає значення, бере участь у владних відносинах та творенні соціальних структур – національних, політичних, економічних, гендерних чи класових. Це дає підстави стверджувати, що творення символічного ландшафту є частиною геостратегії в час конфлікту. Прикладом практичного застосування даного концепту ландшафту є те, як фізичний/матеріальний культурний ландшафт через своє символічне навантаження є втягнений у ідеологію, конструювання ідентичності та є інструментом політики на Донбасі.

Символічний ландшафт сучасного пострадянського міста сформований різноманітними соціальними практиками; важлива роль належить практикам, що покладаються на піднесення значення минулого у формуванні сучасної колективної свідомості. Соціальна свідомість, з цієї точки зору, репрезентує втілення такого погляду на минуле, що передбачає перехрещення різних контекстів – стратегії ідеологічної обробки населення, інерції попередньої інтерпретації минулого і просто зручного та комфортного поєднання із щоденним життям [4].

Потужна радянська політика формування колективної пам'яті передбачала формування «радянського народу» [5]. У свій час вдалося створити таку мову ландшафту, яка переносила міфологізовану комуністичну ідеологічну боротьбу в повсякдення та сформувала ціннісні орієнтири багатьох українців.

Сьогодні у районах Донбасу, що контролюються Україною та тих, що їй не підконтрольні практики конструювання символічних ландшафтів відрізняються суттєво і залежать від ціннісних та геополітичних орієнтацій

влади. Одночасно, руйнування «ворожих» символічних ландшафтів супроводжує багато конфліктів і війн, коли руйнуються важливі символи, що має на меті зламати дух спротиву і змінити репрезентацію [6]. На Донбасі фіксуємо наступні просторові прояви «війн пам'ятників»: 1) демонтаж, руйнування пам'ятника; 2) переміщення пам'ятника в інше місце; 3) «маскування» символічної суті пам'ятника шляхом його перетворення; 4) створення меморіалів, місць пам'яті; 5) дзеркальна меморіалізація урболандшафтів сторонами конфлікту.

Отже, конструювання символічних ландшафтів упродовж триваючого конфлікту стало інструментом внутрішньої політики. В окупованих районах Донбасу не тільки консервується, але конструюється радянський і псевдорадянський символічний ландшафт. Реальність триваючого конфлікту – різна траєкторія розвитку символічних ландшафтів України і окупованих територій. Нові символи сприяють кристалізації інакшості поміж мешканцями. У разі реінтеграції постане питання майбутнього «символів» окупації.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Newman, D., Paasi, A. (1998) *Fences and Neighbours in the Postmodern World: Boundary Narratives in Political Geography*, *Progress in Human Geography*, 22 (2), <https://doi.org/10.1191/030913298666039113>
2. Кретов, П. В., Кретова, О.І (2017) Символічний ландшафт свідомості: людина між репрезентаціонізмом, функціоналізмом і релятивізмом. *Антропологічні виміри філософських досліджень*, 12, 40–49.
3. Лозинський, Р. (2020). Семіотика ландшафту та його візуальний/текстуальний аналіз у англо-американській культурній географії. *Часопис соціально-економічної географії*, 28, 25-34. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2020-28-03>
4. Аникин Д.А., 2015, *Политика памяти в культурном ландшафте Саратова: военный аспект, Человек в мире культуры: культурное описание территории (материалы X Международного философско-культурологического симпозиума)*, Ответственный редактор А.В. Соловьев, Рязань, 16–17 апреля, с. 27–31.
5. Slyvka, R., Slyvka, L., & Atamaniuk, Y. (2017). *Transformations of the cultural landscape of Donbas during the armed conflict 2015–2017*. *Studia z Geografii Politycznej i*



**Стельмах В.Ю.**

[stelmakh.valia@gmail.com](mailto:stelmakh.valia@gmail.com)

*Старший викладач кафедри фізичної географії, к. геог. н.*

*Волинський національний університет імені Лесі Українки*

*м. Луцьк*

## **КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ЛІСОВИХ ЛАНДШАФТІВ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**Постановка проблеми.** На сучасному етапі розвитку України у всіх сферах економіки та господарської діяльності відбувається глобальне реформування та реорганізація структурних підрозділів. Такі зміни не оминули, зокрема, і лісового та мисливського господарства. А так як більшість лісництв та лісгоспів у Рівненській області були створені ще 80-90-то років тому, то актуальним стає питання комплексного вивчення та моніторингу сучасного стану лісових насаджень та ландшафтів для раціонального проведення реформ, що обумовлює необхідність застосування конструктивно-географічного підходу. Вибір саме такого підходу

до аналізу пояснюється тим, що основу конструктивної географії складають «дослідження з розробки проблем планомірного перетворення природного середовища з метою ефективного використання природних ресурсів» (Герасимов І.П.), а конструктивно-географічні дослідження поєднують елементи теоретичних та прикладних досліджень і представляють собою міст між географічною наукою та господарською діяльністю [3].

Таким чином, вивчення стану лісів Рівненської області, дослідження їх структури, видового та вікового складу, динаміки тощо дають змогу визначити пріоритетні напрямки розвитку лісового господарства та запропонувати шляхи оптимізації та екологізації.

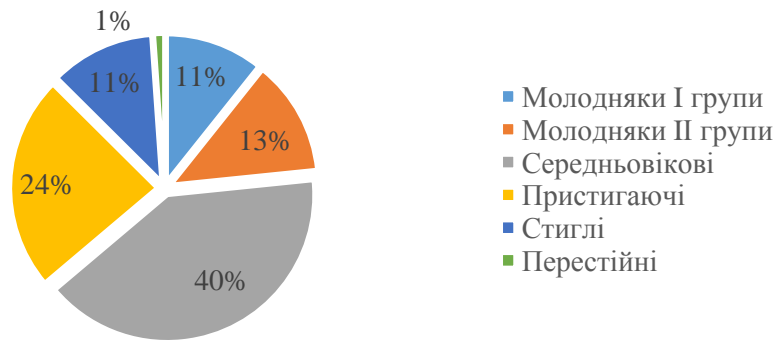
**Виклад основного матеріалу.** Загальна площа лісів Рівненської області за даними державного обліку лісів на 01.01.2020 р. складає близько 850 тис. га із них 761,76 тис. га (89,6 %) перебувають у відомстві Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства (РОУЛМГ). Проте аналіз масштабів і тенденцій зміни заліснення території області за 100-річний період, здійснений на основі побудованих картосхем з використанням різночасових топографічних карт, показав, що загалом з 1910-го року до 2020 року заліснення області знизилося на понад 10% з 46,6% до 36%. Відповідно зміна кількості земель вкритих лісовою рослинністю в межах області потребує зміни адміністративно-господарських підходів до виділення структурних одиниць.

Станом на січень 2020 року, ліси, підпорядковані РОУЛМГ були розділені на 17 лісових державних підприємств, 1 спеціалізоване лісогосподарське агропромислове господарство і 1 природний заповідник [1]. Проте з лютого 2021 року Рівненський природний заповідник вийшов із-під відомства РОУЛМГ.

У Рівненській області за період із 2000 по 2020 рр. відбулася зміна породного складу лісів у напрямку зменшення цінних і продуктивних порід дерев (хвойних та твердолистяних) внаслідок збільшення площ похідних деревостанів і малоцінних лісонасаджень. Панівними видами все ж залишаються хвойні, зокрема сосна звичайна, яка займає 65% вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок. До домінантних порід також належать береза повисла, яка займає 14,8%, вільха чорна – 10%, дуб звичайний – 8,6 %. Всі інші породи становлять 2,4 %, з яких 1 % займає граб звичайний та 0,5% – ялина Європейська [2].

Інтенсивне лісокористування та незаконний видобуток бурштину призвели до виникнення непропорційної вікової структури лісів Рівненщини. Основною рисою у розподілі площ лісових насаджень за групами віку у Рівненській області

є переважання молодняків та середньовікових деревостанів при відносно невеликій кількості стиглих і перестійних (рис. 1). Середній вік деревостанів лісового фонду: хвойних порід – 54 роки, твердолистяних – 69 років, м'яколистяних – 44 роки [1].



**Рис. 1. Вікова структура лісів Рівненської області станом на січень 2020 року [1]**

Одним із найважливіших показників продуктивності лісових насаджень є бонітет, що залежить від особливостей ґрунтово-кліматичних умов області. Ліси Рівненської області характеризуються високими класами бонітету (переважають I та II класи). Найвищими середніми показниками бонітету відзначаються хвойні насадження (I,71), а найнижчими – м'яколистяні породи (відповідно I,98). Середній клас бонітету – I,78. Для лісів Рівненської області середній приріст деревини становить 3,7 м<sup>3</sup>. Загальний запас деревини становить 118 962 тис. м<sup>3</sup> [1].

**Висновки та пропозиції.** Здійснене дослідження дає підстави для реорганізації підприємств з врахуванням усіх умов місцезростання, видових та вікових особливостей лісових насаджень, їх продуктивності та сприяє подальшому розробленню шляхів удосконалення та поліпшення лісового фонду Рівненщини. Для досягнення оптимального заліснення області пропонуємо створення лісів на галявинах і пустирях, згарищах і зрубках, на вилучених із сільськогосподарського використання землях, на еродованих землях (176100 га). Сучасною світовою тенденцією у розвитку лісокористування є його екологізація. Основними напрямками екологізації у області повинно стати багатоцільове використання лісових ресурсів та неперервність лісокористування.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Зведений проект організації і розвитку лісового господарства Державних підприємств Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства. Ірпінь, 2021. 474 с.
2. Мельнічук М. М., Чабанчук В. Ю. Видовий склад та вікова структура лісових ландшафтів Рівненської області // Українська географія: сучасні виклики: Зб. наук. праць у 3-х т. Київ, 2016. Т. II. С. 206–208.
3. Основы конструктивной географии / Под ред.: И. П. Герасимов, В. С. Преображенский. М.: Просвещение. 1986. 287 с

**Тимошук О.В.**

[Oksanavorob4ak@gmail.com](mailto:Oksanavorob4ak@gmail.com)

*Професор кафедри гігієни та екології*

**Суслик З.Б.**

*Доцент кафедри гігієни та екології*

**Дерпак В.В.**

*Доцент кафедри гігієни та екології*

**Погорілий М.П.**

*Асистент кафедри гігієни та екології*

**Токар І.Т.**

*Асистент кафедри гігієни та екології*

***Івано-Франківський національний медичний університет***

*м. Івано-Франківськ*

## **ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛОКАЦІЇ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ РІЗНИХ ТИПІВ ПРИКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ**

Територія нашої держави характеризується значним географічним різноманіттям та поєднує у собі усі особливості ландшафту. Завдяки меншому

антропогенному втручанню у природні комплекси та нижчим соціально-економічним можливостям розвитку гірські території на сучасному етапі потребують спеціальних підходів до формування та реалізації політики територіального розвитку, залишаючи за собою унікальну екологічну цінність та цілу низку природних особливостей.

Івано-Франківська область розташована на південному заході України на стику двох великих природно-географічних областей – Східно-Європейської рівнини та Українських Карпат. Територія Прикарпатського регіону поділяється на три природні зони (регіони) – рівнинне Придністров'я, Передкарпаття (передгірська зона) та гірські Карпати (північний макросхил). Провідні клімато-географічні фактори (висота над рівнем моря, середньорічні і середньомісячні температури, середньорічна кількість опадів, середньорічна відносна вологість повітря, середньорічна швидкість вітру) характеризуються суттєвими територіальними відмінностями в залежності від зони Прикарпаття.

Серед факторів, які можуть впливати на якість життя юнаків та дівчат, виділяють у зоні рівнинного Придністров'я: незадовільний стан навколишнього середовища ( $18,6 \pm 3,1$ ) %, незадовільний матеріальний стан сім'ї ( $14,1 \pm 2,8$ ) %, незадовільні житлові умови ( $5,1 \pm 1,8$ ) %, велике розумове навантаження молоді ( $5,2 \pm 1,8$ ) %, у передгірській зоні: незадовільний стан навколишнього середовища ( $17,5 \pm 2,1$ ) %, незадовільний матеріальний стан сім'ї ( $20,2 \pm 2,2$ ) %; у зоні гірських Карпат: незадовільний стан навколишнього середовища ( $14,2 \pm 1,9$ ) %, незадовільний матеріальний стан сім'ї ( $16,9 \pm 2,0$ ) %; у міській зоні: алкоголізм батьків ( $29,4 \pm 3,0$ ) %, важка вагітність або пологи ( $20,1 \pm 2,6$ ) %, незадовільний стан навколишнього середовища ( $89,3 \pm 2,1$ ) %, радіація ( $99,5 \pm 0,3$ ) %, незадовільний матеріальний стан сім'ї ( $73,6 \pm 3,0$ ) % погане харчування ( $86,1 \pm 2,3$ ) %, велике розумове навантаження ( $93,1 \pm 1,7$ ). Серед факторів, які можуть впливати на якість життя учнів та студентів, виділяють у зоні рівнинного Придністров'ям – незадовільний стан навколишнього середовища, незадовільний матеріальний стан сім'ї, незадовільні житлові умови, значне психоемоційне навантаження молоді; у передгірській зоні – незадовільний стан

навколишнього середовища, незадовільний матеріальний стан сім'ї; у зоні гірських Карпат – незадовільний стан навколишнього середовища, незадовільний матеріальний стан сім'ї; у міській зоні – алкоголізм батьків, важка вагітність або пологи, незадовільний стан навколишнього середовища, радіація, незадовільний матеріальний стан сім'ї, погане харчування, значне інформаційне та психофізіологічне навантаження.

Результати проведених досліджень довели, що інтенсифікація навчально-виховного процесу у сучасних закладах освіти різних типів, подовження тривалості періоду навчання та виконання домашніх завдань, невиконання вправ ранкової гімнастики та незначна залученість до загартування є причиною зниження певних показників якості життя юнаків та дівчат сучасних закладів освіти різних типів. Найвищий рівень показників якості життя був зафіксований серед представників і представниць університету та коледжу у м. Івано-Франківську, а найнижчі показники якості життя були зафіксовані серед юнаків і дівчат у зоні гірських Карпат.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Даниленко Г. Н. Состояние здоровья школьников при различных формах организации учебной деятельности // Гигиена населенных мест. Вып.35. – К., 1999. – С. 463-469.
2. Кардашенко В. Н. Физическое развитие детей и подростков и охрана здоровья подрастающего поколения // Вест. Росс. АМН. – 1993. - №5. – С.25-27.
3. Тимощук Оксана, Римарчук Маріяна, Тимощук Мар'яна. Спосіб життя як один з найважливіших чинників впливу на стан здоров'я дітей 6-7-річного віку // IV Міжнародна конференція студентів і молодих вчених „Медицина – здоров'я XXI сторіччя” 18-20 вересня 2003 р. – Дніпропетровськ, 2003. – С. 222-235 [251].
4. Сергета І. В., Бардов В. Г. Організація вільного часу та здоров'я школярів. – Вінниця: РВВ ВАТ „Віноблдрукарня”, 1997. – 292 с.
5. Сергета І. В., Григорчук Л. І., Гончарук Т. І., Коваленко Т. Г. та ін. Сучасні підходи до оцінки стану здоров'я дітей, підлітків та молоді // Матеріали науково-практичної конференції Українського науково-дослідного інституту охорони здоров'я дітей та підлітків “Здоров'я школярів на межі тисячоліть”, 17-19 травня 2000 р. – Х., 2000. – С. 90-92.

## Секція 2.

### Географічна освіта: зміст, завдання, практика реалізації

Атаманюк Я.Д.

[yaroslava.atamaniuk@pnu.edu.ua](mailto:yaroslava.atamaniuk@pnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії та природознавства*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

*м. Івано-Франківськ*

Федірчик Л.І.

*Учитель географії*

*Долішньозалучанського ліцею імені Яреми Гояна*

*с. Долішне Залуччя*

### ГРА ЯК ЕЛЕМЕНТ УРОКУ ГЕОГРАФІЇ

На сучасному етапі система освіти вимагає постійного системного навчання перш за все вчителів, які хочуть втілювати у своїй діяльності інноваційні технології навчання географії. При цьому кожен фахівець повинен формувати свою індивідуальну траєкторію розвитку, яка дозволить запропонувати на уроці якісний, цікавий, доступний та інформативний підхід.

Зараз для вчителя доступна досить велика кількість інформації щодо освітні технології навчання у сучасній школі. Питання географічної освіти у ЗЗСО розкривають у своїх працях як науковці географи так і педагоги, зокрема, Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. [1], Войтович О.П. [2], Надтока О.Ф. [3], Лаврук М.М. [4], Назаренко Т.Г. [5] та інші.

Однотипними стандартними уроками важко зацікавити учнів та викликати у них інтерес до географії. Серед нетрадиційних уроків, який дає широкі можливості для формування як загальних так і спеціальних компетентностей

учнів – ігрові уроки, які дозволяють постійно змінювати підходи та методи, а також інтенсивно впроваджувати новітні технології.

Метою нашого дослідження є проаналізувати можливості впровадження ігрових технологій на уроках географії.

Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. подають наступне визначення: «ігровий урок – один з видів нетрадиційного уроку географії, який ґрунтується на географічній дидактичній грі, а також ігровому моделюванні в навчанні географії. За видами такої гри поділяється на форми-підвиди цього уроку (з їхніми різновидами), а саме на аналітичну гру, ділову гру та гру-змагання» [1].

Перш за все слід зауважити, що не варто кожен урок чи більшість планувати як ігровий, але елементи гри можуть бути присутні практично на кожному занятті, адже за характером педагогічного процесу ігри можуть бути як навчаючі, так і тренувальні та контролюючі. Залежно від теми та мети уроку у ігровій формі може проходити один із його етапів, це дозволить активізувати творчий потенціал школярів. Гру також можна використовувати у позакласній роботі, враховуючи вікові особливості учнів.

Не залежно від того чи ви плануєте проводити ігровий урок чи використовувати елементи гри, важливо розуміти та донести до учнів ті вміння і навички, які вони повинні засвоїти протягом гри. Кожна гра також повинна мати чіткі і зрозумілі для учнів правила та проходити під контролем учителя.

Серед ігор, які можна використовувати, незалежно від віку учнів та теми уроку, наступні:

кросворд – сприятиме засвоєнню нових термінів і понять, а також повторенню вивчених раніше;

аукціон – де товаром будуть завдання, продавцем, як правило, є учитель, а учні - покупцями, також можна передбачити інші ролі, наприклад, асистента-банкіра тощо;



пошта – передбачає адресно прикріплені конверти, учні повинні картки із певними характеристиками об'єктів чи процесів відправити їх «за правильною адресою».

Як показує досвід, переможцями у різних іграх стають різні учні і не завжди ті, що отримують високі оцінки при традиційних підходах до оцінювання.

Отже, можна стверджувати, що систематичне використання ігрових елементів під час уроків географії дозволить сформувати в учнів вміння самостійно вчитись, інтерес до географії як предмета та розуміння її значення у повсякденному житті, а також допоможе розвитку комунікативних навичок та створенню позитивної настрою. Ігри варто впроваджувати систематично, поступово ускладнюючи їх та шукаючи нові, все більш цікаві і сучасні технології.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. *Самойленко В.М. Викладання дидактики географії : Навчальний посібник / В.М. Самойленко, О.М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. – К.: ДП "Прінт Сервіс", 2016. – 240 с.*

2. *Войтович О.П., Костолович М.І. Методика впровадження проєктів у шкільний курс географії // Географічна освіта у шкільних та позашкільних закладах : проблеми, пошуки, перспективи : Збірник наукових праць ; за ред. проф. Д. В. Лико / Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне: Видавець О. Зень, 2020. – с.3-5*

3. *Надтока О. Ф., Мартинюк Т. С. Зміна ролі вчителя географії в медіасередовищі сучасного навчального заняття / О. Ф. Надтока, Т. С. Мартинюк // Комп'ютер в школі та сім'ї / – К., 2015. – № 2 – С. 30-36.*

4. *Лаврук М.М. Методика навчання географії: практична і самостійна робота студентів : навчально-методичний посібник. - Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. - 136 с.*

5. *Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання) [Текст] / Т. Г.Назаренко. – Х.: ВГ «Основа», 2016. – 112 с.*

**Бєлова Н.В.**

[nataliia.bielova@pnu.edu.ua](mailto:nataliia.bielova@pnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії та природознавства*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

*м. Івано-Франківськ*

## **ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ**

Сучасна українська освітня реформа зосереджена на інтерактивному контенті й інноваційних освітніх методиках, що дозволяють розвивати критичне мислення в учнів. Вважається, що в першу чергу в українських школах необхідно вводити так звану STEM-освіту.

Застосування STEM-освіти в навчальних освітніх програмах підсилуватиме природничо-науковий компонент й інноваційність мислення. У цій системі учні самі вирішують різні кейси, таким чином, мислять під час навчання логічно й творчо. У цьому контексті Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу у 2006 році було відібрано вісім ключових компетентностей для навчання впродовж життя, «фундаментальних для кожної людини, необхідних для життєдіяльності в суспільстві, що базується на знаннях [4]. Однією з таких компетентностей названо цифрову компетентність (*digital competence*).

Зокрема, у «Цифровій програмі для Європи 2020» Європейська Комісія наголошує, що надзвичайно важливо навчити європейських громадян використовувати інформаційно-комунікаційні технології та цифрові медіа, а особливо, привернути до них увагу здобувачів освіти різного віку. Основними знаннями, уміннями та навичками, що стосуються цифрової компетентності є впевнене, критичне та відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями для навчання, роботи та участі в суспільстві. Це включає в себе інформаційну грамотність, комунікацію та співпрацю, створення цифрового

контенту (включаючи програмування), безпеку (компетентності пов'язані з кібербезпекою) та розв'язання різноманітних проблем [3].

Розвиток інформатизації системи освіти може здійснюватися на основі досягнень науково-технічного прогресу та психолого-педагогічної науки, реалізації в освітніх системах парадигм людиноцентризму і рівного доступу до якісної освіти, принципів відкритої освіти, всеосяжного застосування в освіті сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [1].

У сучасних умовах, для покращення якості освіти доцільно більш активно впроваджувати в навчальний процес використання хмарних технологій (*Cloudcomputing*), що передбачають віддалену обробку та зберігання даних. Актуальність досвіду роботи учителя щодо використання сучасних технологій і пристроїв на уроках географії полягає в тому, що працюючи з різноманітними програмами, пристроями і мобільними додатками, учні вчаться шукати, критично оцінювати і зберігати інформацію географічного характеру, створювати власні інформаційні продукти, формуючи інформаційно-цифрову компетентність.

Веб-ресурси для поглиблення знань з географії займають окрему ланку в системі роботи вчителя. Для зацікавлення учнів навчальним предметом, надання додаткових джерел інформації пропонуємо наступні сайти:

1. *Atlas for the end of the World* надає корисну інформацію про землекористування та урбанізаційні процеси в найбільш заселених регіонах Землі та дані за біорегіонами.

2. *Windy* надає можливість детально ознайомитися зі змінами погоди на певній території: температурою повітря, напрямом та силою вітру, хмарами, опадами тощо. Учні можуть самостійно спостерігати процеси, які відбуваються на Землі.

3. *Google Earth* надає можливість учням у форматі 3D переглядати рухи океанічної води – течії, розглядати планету Земля з різних ракурсів, прослідкувати формування та положення баричних центрів тощо. Додаток відправляє користувача у віртуальний тур по планеті та навіть за її межі.

4. *Learningapps.org* дозволяє використання мобільного гаджету на всіх етапах уроку. Сайт містить велику колекцію напрацьованих завдань, яку можна застосовувати в навчальній діяльності, або скористатися конструктором і створити власні вправи.

5. *Seterra Online* – це онлайн географічна платформа, котра дозволяє розвивати компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрову компетентність. Це захоплююча освітня географічна гра, яка дозволяє закріпити знання про країни, столиці, прапори і міста Африки, Європи, Північної і Південної Америки, Азії та Австралії за допомогою вправ з контурними картами.

6. *Classtime* – універсальний помічник для педагога, що збагачує заняття візуалізацією в живому часі. Окрім традиційних типів питань (одна чи кілька правильних відповідей, правда/неправда), також можна створювати відкриті запитання та перевіряти їх безпосередньо під час уроку, що дає змогу переглянути поширені помилки та адаптувати заняття до відповідної теми.

Висновки. Цифрові технології в сучасному світі – це середовище існування, яке відкриває нові можливості, зокрема, навчання в будь-який зручний час, безперервну освіту, проектування індивідуальних освітніх траєкторій. Систематичне застосування цифрових технологій, включення учнів у самостійний пошук, відбір інформації, участь в проектній діяльності формує у них компетенції XXI століття.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Даценко Л. М. *Навчальна картографія в умовах інформатизації суспільства: теорія і практика* : [Монографія] / Л. М. Даценко. – К. : ДНВП «Картографія», 2011. – 228 с.

2. Назаренко Т.Г. *Методика навчання географії в профільній школі: теорія і практика*: [монографія] / Тетяна Геннадіївна Назаренко // Педагогічна думка. – 2013. – 318 с.

3. *Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft)* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.deseco.admin.ch/>

4. *Communication from the Commission of 19 May 2010 to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A Digital Agenda for Europe. COM (2010) 245 final [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FI>*

**Водославська Р.В.**

[vodoslavskaruslana@gmail.com](mailto:vodoslavskaruslana@gmail.com)

*Вчителька географії*

**Тлумацький ліцей № 1**

*с. Колінці*

## **ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНИХ РИМОВАНИХ РЯДКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ**

### **Вступ**

*Ну що б, здавалися, слова...*

*Слова та голос – більш нічого.*

*А серце б'ється – ожива,*

*Як їх почує!..*

Т. Шевченко

Першочерговим завданням української національної школи в сучасний період є виховання високоморальної та інтелектуально-розвиненої особистості. Щоб досягнути поставленої мети, педагоги постійно шукають нові форми та методи роботи, які допомогли б міцно сформувати потребу учня в якісній пізнавальній діяльності. Значну частину географічних знань учень засвоює через слово. Ось чому одним із способів активізації пізнавальної діяльності на уроках

географії є використання поетичних рядків. Тут мені допомагає власний творчий доробок. Моя своєрідна поезія сприяє формуванню понятійного апарату.

Це дозволяє учневі краще засвоювати основні географічні терміни, розширити уяву про той чи інший об'єкт, його суттєві характеристики. Таким чином, завдяки віршам школярі підсвідомо беруть участь у формуванні понять. А ще використання «географічних» поетичних рядків формує не лише вузько навчальні, а й широкі пізнавальні мотиви діяльності. На таких уроках учням не лише цікаво, вони вчаться відчувати романтику і красу пізнання. Не важливо, який рівень знань в учнів, кожен з них відчуває задоволення і радість, адже віршовані рядки доступні для розуміння кожного. Хіба це не спосіб не загубити учня?

Дані матеріали можна використовувати у різних класах на різних етапах уроку та у позакласній роботі з географії.

## **Географія моя**

Рідна матінка Земля – географія моя.  
Знай, ти з нами є завжди, де б ми в світі не були.  
З нами ти, як світить сонце, як дощ стукає віконце,  
Коли ми працюєм в полі, коли на уроках в школі,  
Коли вдома на дивані перед голубим екраном  
І коли в краї далекі вирушаєм, мов лелеки.  
З нами йдеш ти в турпохід, поясниш нам все, як слід:  
Чому хмарка в небі синім і високі в морі хвилі,  
Чому вітерець кружляє, сонце спати де лягає,  
Де вулкани грізні є, річечка кули пливе...  
Й поведеш на батьківщину - Україну нашу милу.  
Скажеш нам, що слід зробити, щоб можуть її зміцнити,  
Бо ти матінка Земля – ГЕОГРАФІЯ моя.

## **Географія**

Питаєте мене, чому я дуже географію люблю.  
Бо географія – наука не проста, природу Землі добре знає вона.  
Про рівнини й океани, гори, ріки і вулкани.  
Про моря і про ґрунти, про Нові й Старі світи.  
І про плавання цікаві, про населення й держави.  
Й розповідь про рідний край, але ти запам'ятай:  
Щоби все це нам пізнати, треба географію вивчати.

## Меридіани

На карті лінії є чарівні,  
Із півночі на південь тягнуться вони.  
Усі однакової довжини,  
Від Грінвіча ти їх лічи.  
Їх 360 – це знаємо ми з вами,  
А називаються вони меридіани.

## Паралелі

Ось на карту поглянь ти  
І екватор там знайди.  
Від нього відлік починай  
І сестер його шукай.  
За довжиною різні вони всі,  
Але екватор є найдовший від усіх.  
Вони ніколи не зустрічаються,  
Бо паралелями називаються.

## Опади

Подивись ти в небеса -там хмаринка проплива.  
А з хмарини по краплині паде *дощ*, мов намистини.  
Літньої жаркої днини *град* іде з тої хмарини.

А зимою *сніг* кружляє, ковдрою все накриває.  
Влітку вранці бачим ми малі крапельки *роси*.  
На рослинах є вона і блистить, наче сльоза.  
А холодної пори, наче в казці, все стає:  
То зимова королева в *іній* вбрала всі дерева.

## Мертве море

Найнижча точка суходолу  
Усім відомо – Мертве море.  
Чому його так люди звать?  
Бо риби в ньому не живуть.  
Не пролетить над ним і птах.  
Ви скажете: «Це просто жах!»  
Та ні, повірте ви на слово,  
У ньому плавати чудово.  
Бо не потоне тут людина,  
Вона на тій воді, мов на перині.  
А солі в ньому є доволі,  
То ж друга його назва – море солі.  
Ще вас хочу здивувати:  
Із дна озера асфальт можна дістати.  
Й грязі в озері є лікувальні,  
В ньому елементи мінеральні...  
До нього біжить річка Йордан,  
Христа Ісуса в ній хрестив Йоан.  
А біля моря жив колись цар Давид  
Від нього і пішов весь християнський рід  
Тож друзі, не чекаймо і не ждім,  
Відпочивати сюди поспішім.



## **Африка**

До нас в гості йде панянка  
Кароокая смуглянка.  
Із собою несе кошик  
Бананів, фініків, кокосів.  
Дуже смілива є вона,  
Бо не лякається слона,  
Жирафів, левів, скорпіонів,  
Ще крокодилів й бегемотів.  
В Сахарі розсипала вона піски,  
Та кисень нам дають її ліси.  
І ріки має голубі,  
Он Ніл несе води свої.  
Проте дуже жарка панянка ця.  
Ви здогадались, хто вона?

## **Антарктида**

Королева сніжна є  
На краю землі живе.  
Вся покрита снігом, льодом,  
Дружить вона із морозом.  
Айсберги морям дарує,  
Там півроку ніч панує.  
Лиш полярне сяйво світить  
Здогадались, хто це, діти?.

## **Говерла**

Всі ми любимо мандрувати,  
Всі ми були у Карпатах,  
Всі ми знаєм: на Україні

Говерла – найвища вершина.

Кожен мріє на неї піднятись,  
Але треба важкий шлях здолати.  
Бо Говерла – «важке підняття»,  
Від румунів ця назва прийшла.

Тут гуляють карпатські вітри,  
А вершину вкривають сніги.

Тож в угорців є назва така:

Гиверла, тобто «сніжна гора».

А гуцули ще знають легенду  
Про Прута і дівчину Говерлу,  
Як колись злий мольфар учинив -  
Із красуні гору утворив.

Всі ми бачимо вроду її:

Полонини й смереки стрункі.

Юнак-Прут проливає сльозу

Й обіймає кохану свою.

Вона тризуб тримає в руках,  
Що українцям показує шлях.  
Український прапór на вершині,  
Бо Говерла – це символ України

## **Карпати**

В нашому краї колись давно

Жив собі коваль Карпо.

Був міцний він, наче сталь,

Людям всім допомагав.

Та сталася така біда:

Прийшла на Україну татарська орда.

Земельку нашу грабували,  
В полон людей позабирали.  
В полон потрапили і ковалі.  
Їм наказали: «Куйте списи і шаблі!»  
Та Карпо їм відповів:  
«Не буду працювать на ворогів».  
Тож за позицію таку  
Карпо потрапив у тюрму.  
У підземеллі знаходилась вона,  
Холодна й темна вся була.  
«Якщо нам не допоможеш,  
то завтра вже померти мусиш»  
Та Карпо сказав їм : «Ні!  
Краще смерть, ніж жить в ярмі».  
«Що ж,- сказали яничари,-  
Вибір ми тобі давали.  
Ну а завтра на зорі  
Згинуть побратим твої всі».  
Як почув про це Карпо,  
Вдарив в стелю кулаком.  
Ой міцний то був удар!  
Аж з'явилися гори там.  
Потім він ногами бив  
Так долини утворив.  
Брили став він розкидати  
І кричав: «Карпа вам не здолати!»  
Вороги тікали, як могли.  
З в'язниці вийшли сестри і брати.  
Побачили там гори сині-сині.  
Карпатами їх звать до нині.

## Народний метеоролог

Ось зустрілися дівчата й розмова почалась завзята.  
Бо спіткала їх біда: інтернету вже два дні нема.  
І не знають ті дівчата, в що потрібно одягатись.  
Та сказала їм Оксана: «Йдем до дідуся Степана.  
Він нам зможе підказати, яку погоду слід чекати».  
Усміхнувся їм дідусь: «Не журіться, я і вас навчу.  
Добре знаю я секрети – давні народні прикмети.  
Сонце вранці припікає - то надвечір дощ буває.  
Місяць світлом переливається - опадів не передбачається.  
Місяць ріжками донизу – холод й дощ уже поблизу.  
Якщо хмарить і парить, незабаром грім ударить.  
Повітря над лісом синіє - скоро уже потепліє.  
Зашуміла дібровонька - то буде негодонька.  
Ластівки літають низько - дощик уже дуже близько.  
Півень голосно співає, зміну погоди він сповіщає.  
Зранку на траві роса - днина буде гожа і ясна».  
Дід ще довго міг казати, як погоду передбачати.  
І мовили дівчата хором: «Дід Степан – метеоролог».

## Моя Україна

Україна моя – це квітуча земля.  
Люди щирі і працьовиті.  
Тут звучить калинова мова моя  
І квітують волошки у житі.  
Для Вкраїни своєї на світі живу  
І для неї пісні я співаю.  
Маю друзів у Києві й Харкові я ,

Українка - і цим я пишаюсь.  
Україна моя – це Карпати й Донбас,  
Степ широкий і Чорнеє море.  
Сонце волі нехай світить для нас  
Обминають журба, лихо, горе.

Україно моя, я дитина твоя,  
То ж я щиро у Бога благаю,  
Щоб залишила Схід та кривава війна  
Нехай мир буде в нашому краю!

**Галичук О.В.**

[oleksandra180173@gmail.com](mailto:oleksandra180173@gmail.com)

*Вчитель географії*

*Рожнівський ліцей «Гуцульщина» імені Федора Погребенника*

*с. Рожнів Івано-Франківської області*

## **ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ**

Сучасне життя висунуло суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї. У процесі компетентнісного навчання здобувачі освіти повинні не лише засвоїти певні знання, оволодіти вміннями та навичками, а й навчитися застосовувати їх у повсякденній практичній діяльності. Такий підхід дає змогу учням одночасно вивчати новий матеріал, навчатися міркувати, практично діяти, шукати ефективні способи вирішення проблемних ситуацій, співпрацювати з однолітками. Реалізація компетентнісного підходу визнано пріоритетом освітньої політики держави. Формування та розвиток у дітей життєвих

компетентностей стало необхідним і новим концептуальним орієнтиром у шкільній освіті XXI століття.

Модернізація професійної діяльності вчителя – основна складова нової парадигми навчання в сучасному освітньому просторі. Завдання сучасної школи полягає у формуванні особистості творчої, конкурентоспроможної, здатної самостійно здобувати знання і застосовувати їх, приймати нестандартні рішення. Завдання педагога – допомогти особистості дитини зрости в успіху, дати відчутти радість від здолання труднощів, дати зрозуміти, що задарма в житті нічого не дається, скрізь необхідно докласти зусиль і успіх буде еквівалентним витраченим зусиллям [3, с. 2].

Метою сучасної географічної освіти є створення особистості, яка володіє просторово-географічними знаннями, культурно-географічними ціннісними орієнтирами; особистості, яка пов'язує своє майбутнє у географічному середовищі на основі взаємодії з природою, тобто – формування компетентної, обізнаної особистості з активною громадською позицією. Для досягнення успішного результату на уроках географії слід розвивати в учнів інтерес до дослідницької діяльності.

За висловлюванням А. Дістервега, «справжній учитель не повідомляє істину, а вчить її шукати...». Процес навчання має не тільки давати учням знання, формувати вміння, навички, впливати на їх свідомість і поведінку, а й розвивати активну пізнавальну діяльність, що є рушійною силою психічного розвитку особистості.

Природничий компонент забезпечує засвоєння учнями знань про закономірності функціонування живих систем, їх розвиток і взаємодію, взаємозв'язок із неживою природою, оволодіння основними методами пізнання природи, розуміння географічної картини світу, цінності таких категорій, як знання, життя, природа, географічна оболонка, вироблення ставлення до екологічних проблем, застосування знань з географії у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності, оцінювання їх ролі для суспільного розвитку,

перспектив розвитку географії як науки та її значення у забезпеченні існування людства.

Також обґрунтовано доцільність використання STEM-методик на уроках географії. Результатом організації STEM-навчання є сформовані у вихованців такі STEM-компетентності, як: уміння поставити проблему; – уміння сформулювати дослідницьке завдання й визначити шляхи його – вирішення; - уміння застосовувати знання в різних ситуаціях, розуміти можливість – інших точок зору щодо розв'язання проблем; уміння оригінально розв'язати проблему; – уміння застосовувати навички мислення високого рівня [1, с. 27].

На своїх заняттях даю змогу учням зрозуміти, що кожна людина, знайде своє місце сьогодні, якщо навчиться знаходити шляхи, що необхідні для реалізації її життєвих планів. На уроках природознавства та географії учні залюбки працюють над завданнями, що стають робочими проектами як груповими (роботи 2 – 3 осіб) так і індивідуальними. Всі ці роботи є виявленням інтересу до явищ природи, до впливу діяльності людини на цей світ. У дітей пробуджується бажання працювати над певними питанням, вивчати і проводити спостереження та дослідження пов'язані з навколишнім середовищем. Все базується на тому, що справжнє навчання не буває одностороннім, воно йде під лозунгом "Все із життя, все для життя". Навколишнє життя стає тією лабораторією, де проходить процес пізнання.

Починаючи з уроків природознавства у 5 класі залучаю дітей до різних форм роботи на заняттях. Працюючи над темою Всесвіт, діти збирають інформацію про сузір'я та походження їх назв, використовують здобуті знання на уроках світової літератури (давньогрецькі міфи та легенди). Завершуючи вивчення теми проходить захист проекту «Наш дім – Сонячна система». Діти створили модель Сонячної системи на платівці, за допомогою пластиліну. При роботі здійснювали математичні розрахунки (відстань між планетами та розмір небесних тіл).

Дослідницька робота: Оцінка екологічного стану ґрунтів за змінами видового біорізноманіття: при вивченні ґрунтів України у курсі географії 8 класу + біологія. Урок географії в 9 класі + економіка, інформатика, історії: Складання туристичних маршрутів на території Косівського району. Здобувачі освіти працюють з гугл-картами, розраховують відстань між туристичними зупинками. Описують історичні та природні пам'ятки краю. Проводять економічні розрахунки на транспортні витрати, затрати на проживання та харчування. При вивченні населення на уроках географії у 9 класі + історія, математика, статистика. Діти працюють зі статистичними даними, застосовуючи математичні компетентності. Проводять дослідницьку роботу по історії заселення свого населеного пункту та кількісної зміни населення протягом певного періоду під впливом різноманітних факторів. Створення та захист власних презентацій по країнах світу на уроках географії у 10 класі.

Практика залучення учнів до навчальних та наукових досліджень з кожним роком стає більш широкою, популярною та результативною. Це перспективний напрям розвитку освіти, на який звернули увагу не тільки вітчизняні науковці, а й світова прогресивна спільнота [4, с. 25]. Доведено, що дослідницька діяльність у навчальній та позашкільній діяльності сприяє розвитку мислення, самостійності, самоконтролю, активізує пізнавальну та творчу позицію особистості. Проведення учнями самостійних досліджень і виконання ними творчих дослідницьких проєктів є актуальним.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Балик Н. Р. Підходи та особливості сучасної STEM-освіти / Н. Р. Балик, Г. П. Шмигер // *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. – 2017. – Випуск 2 (12). – С. 26 – 30.
2. Галичук О. В. Використання STEM-методик на уроках географії // *STEM-освіта: науково-теоретичні аспекти, досвід впровадження, перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (21 квітня 2021 р., м. Луцьк) / укладачі: Н. А. Поліщук, В. В. Камінська Луцьк: Волинський ІППО, 2021 – 74 - 77с.*



3. Наказ МОН України № 188 від 29.02.2016 р. «Про створення робочої групи з питань впровадження STEM-освіти в Україні». URL: <https://mon.gov.ua>

4. Поліхун Н. І. Дистанційна підтримка дослідницької діяльності учнів: методичні рекомендації. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – 87 с

**Гілецький Й. Р.**

[yosyp.hiletskyi@pnu.edu.ua](mailto:yosyp.hiletskyi@pnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії та природознавства*

**Сенчакович М.В.**

[megamarta88@gmail.com](mailto:megamarta88@gmail.com)

*Студентка 1 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»*

*кафедри географії та природознавства*

**Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника**

*м. Івано-Франківськ*

**Чобан Р.Д.**

[rchoban@ukr.net](mailto:rchoban@ukr.net)

*Вчитель географії*

*Джурівський ліцей Снятинської міської ради*

## **ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «НАСЕЛЕННЯ» У ШКІЛЬНИХ КУРСАХ ГЕОГРАФІЇ**

**Вступ.** Надзвичайно важливе значення має для досягнення високої результативності здійснення освітнього процесу вибір місця вивчення конкретної теми у певному навчальному курсі, на конкретному році навчання. Тому навчальна програма не повинна вибудовуватись інтуїтивно, на догоду певним вказівкам, які не мають наукового підґрунтя. Але чи реалізується саме таке розуміння щодо обґрунтування змісту навчальної програми з географії для загальноосвітньої школи, то у цьому існують дуже великі сумніви. «Білими нитками» пришитий до курсу 8-го класу, який присвячений в основному комплексній фізико-географічній

характеристиці території України, розділ IV. Населення України та світу. Отже, це питання залишається дискусійним, таким що потребує принципового перегляду.

**Вихідні передумови.** Для конкретизації зроблених припущень щодо місця та змісту вивчення питань географії населення України та світу, опиралися на певні напрацьовані методологічні підходи формування змісту географічної освіти [2], а також результати нерепрезентативного опитування учителів географії у соціальних мережах та здобувачів освіти Ліцею імені Романа Шухевича міста Івано-Франківська.

**Виклад основного матеріалу.** Передусім щодо відповідності принципам розробки (формування) змісту загальної середньої освіти. Найбільші сумніви викликають в аналізованій діючій навчальній програмі дотримання принципів доступності, логічності і послідовності, а також врахування міжпредметних зв'язків, при її розробці. Так, для прикладу, не зрозуміло на якій теоретичній основі можна сформулювати в учнів розуміння регіональних відмінностей протікання демографічних процесів, коли вони не вивчали перед цим ні типізації країн у курсах географії, ні особливостей їх історичного розвитку у новітні часи у курсах історії. Аналогічне можна стверджувати і про вивчення відмінностей у рівнях і темпах урбанізації в Україні та світі і т. ін. І усю цю сукупність складних питань географії населення та соціальної географії включено у програму для учнів, яким тільки виповнюється 14 років, а отже ще домінантою залишається конкретно-образне, а не абстрактне мислення. А у результаті теми начебто «пройшли», а в сухому залишку у більшості школярів в основному залишаються туманні уявлення про якісь там демографічні процеси, мегалополіси і т. ін.

Розглянемо ставлення здобувачів освіти Ліцею імені Романа Шухевича, тобто тих, що пройшли певний відбір на право навчатися у таких класах, до вивчення теми населення у 8 класі. В опитуванні взяли участь 46 ліцеїстів. Визнало тему цікавою 24 учні, тобто понад 50%, але на питання про те наскільки доступно і легко сприймався її зміст позитивно відгукнулося тільки 16 учнів. А в розрізі окремих змістових блоків, то щодо урбанізації та, причини, що її зумовлюють, на останнє питання ствердно відповіли тільки 13 із 46.

Стосовно того наскільки зрозумілими були сутність понять і термінів, причинно-наслідкові зв'язки у кожному із змістових блоків теми населення (таких в анкетуванні було виділено 10), то ствердно відповіли тільки від 13 до 4 респондентів. Найважчим для сприйняття визнали блок, який стосувався релігійного складу населення.

На опитування у соціальних мережах відгукнулися учителі, 90,1 % з яких мають фахову географічну освіту, 54,5% віком понад 40 років, а отже мають значний стаж роботи, понад 90 % мають вищу кваліфікаційну категорію. Окрім того, усі мали досвід у викладанні теми "Населення" як за новою програмою, так і за старою (коли населення України вивчалось у 9-му, а населення світу у 10-му класах), а тому мали достатньо підстав, щоб порівняти ефективність їх вивчення за обома підходами.

На пропозицію оцінити за 10-ти бальною шкалою ефективність викладання тем, що стосуються географії населення за старою програмою, 45,5% оцінили її 9 та 10 балів. Стосовно ефективності вивчення теми тільки у 8-му класі, то такі оцінки поклали тільки 18,2% респондентів. Серед недоліків вивчення населення у курсі 8 класу, вчителями було вказано наступні:

- Немає логічного зв'язку з попередніми темами.
- Немає логічного переходу від фізичної географії до суспільної.
- Багато нових термінів та понять, які учнями важко сприймаються.
- Надто великий обсяг нової інформації при відсутності необхідних базових знань про політичну карту світу.
- Не враховані вікові можливості учнів.

Завершальним питанням анкети для учителів було наступне: «1. За яким варіантом Ви хотіли б вивчати тему «Населення» у школі якщо б це залежало тільки від Вашої волі?». На нього 72,7 % педагогів відповіли, що воліли б повернутися до старої програми.

**Висновки.** Практика перенесення навчального матеріалу шкільної програми з географії із старших класів у молодші негативно позначається на засвоєнні знань та формуванню у школярів освітніх та ціннісних компетенцій необхідних сучасному громадянину. Зміст такого важливого світоглядного навчального предмету як географія не повинен механістично спресовуватися у 9 класах загальноосвітньої

школи, а поряд з історією мати логічне продовження у всіх закладах освіти як професійно-технічної, так і неповної вищої.

### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. *Географія та економіка. 6–11 кл.: навчальні програми, методичні рекомендації про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 н. р.* Харків: Ранок, 192 с.

2. Гілецький Й. Р. *Методологія та практика формування змісту загальної географічної освіти. Географія та основи економіки в школі. 2018. №3. С. 12–17.*

3. *Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія: 6-10 класи. Київ:*

**Грицюк Н.І.**

[varvaragritsyuk17@gmail.com](mailto:varvaragritsyuk17@gmail.com)

*Студентка 1 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»*

*кафедри географії та природознавства*

**Гілецький Й.Р.**

[yosyp.hiletskyi@pnu.edu.ua](mailto:yosyp.hiletskyi@pnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії та природознавства*

***Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника***

*м. Івано-Франківськ*

### **ФОРМИ І МЕТОДИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Впродовж останніх двох десятиріч років, відбувається процес переходу від традиційного навчання до навчання на базі комп'ютерних технологій. Сучасні інформаційні технології в навчанні географії дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність освітнього процесу.

Дистанційне навчання – це технологія, що базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та створює за допомогою сучасних телекомунікацій інформаційне освітнє середовище для постачання навчального матеріалу та спілкування. Наразі дистанційна форма навчання географії демонструє свої переваги перед іншими формами навчання завдяки значно вищій інформативності, доступності та економічній ефективності.

До переваг дистанційної освіти можна віднести наступне: можливість індивідуалізації навчання, вибір бажаного темпу та швидкості навчання, висока якість контролю знань за допомогою модульної системи навчання, ефективне тестування. Треба зазначити, що дистанційна освіта не є просто електронним варіантом заочного навчання, адже вона потребує підготовки спеціальних учбових курсів.

Найбільш поширеною на сьогодні схемою проведення дистанційного навчання з географії є дистанційне навчання з використанням дистанційних курсів. Найчастіше при використанні даної схеми проведення дистанційного навчання на початку проводиться синхронне навчання, в рамках якого учні дистанційного навчання спілкуються з викладачем. Надалі вони повністю вчаться самостійно, отримуючи необхідну їм методичну підтримку. Досить поширена схема проведення дистанційного навчання, при якій дистанційне навчання комбінується з традиційним очним навчанням[4, с.19-20].

Технології аудіо, графічних і відео-конференцій дозволяють активно розвивати такі методи в дистанційній освіті. Особливу роль в позакласній роботі в умовах дистанційного навчання відіграють комп'ютерні конференції, які дозволяють всім учасникам дискусії обмінюватися письмовими повідомленнями як в синхронному, так і в асинхронному режимі, що має велику дидактичну цінність [1, с.15-16].

Освітня установа, що здійснює освітню діяльність з географії, в тому числі позаурочну, дистанційно:

- розробляє і затверджує локальний акт (наказ, положення) про організацію дистанційного навчання;

- формує розклад занять на кожен навчальний день відповідно до освітньої програми і планом позаурочної діяльності з кожного курсу, передбачаючи диференціацію по класах і час проведення заняття не більше 30 хвилин;

- інформує учнів та їх батьків про реалізацію позаурочної діяльності із застосуванням електронного навчання і дистанційних освітніх технологій;

- забезпечує ведення обліку результатів діяльності. [3, с.9-10].

Реалізація позакласної роботи в умовах дистанційного навчання з географії може ґрунтуватися на використанні різних методів. Передусім це *методи, які реалізуються за допомогою взаємодії учня з освітніми ресурсами при мінімальній участі вчителя та інших учнів*. Для розвитку даних методів характерний мультимедіа підхід, коли за допомогою різноманітних засобів створюються освітні ресурси: друковані, аудіо-, відеоматеріали і, що особливо важливо для позакласної роботи в умовах дистанційного навчання—матеріали, що доставляються по комп'ютерних мережах. *Методи індивідуалізованого викладання і навчання*, для яких характерні взаємини одного учня з одним викладачем чи одного студента з іншим студентом (навчання «один до одного»). *Методи, для яких характерна активна взаємодія між усіма учасниками процесу*. Значення цих методів і інтенсивність їх використання істотно зростає з розвитком телекомунікаційних технологій. Розвиток цих методів пов'язаний з проведенням колективних дискусій і конференцій.

Впровадження в освіту технологій дистанційного навчання географії буде сприяти одержанню якісно нового освітнього продукту. Значне розширення інформаційного освітнього середовища, збільшення можливості комунікації, доступ до світових інформаційних ресурсів – усе це сприяє зростанню мотивації до навчання, посилення їх творчої самореалізації, оволодінню навичками роботи з телекомунікаціями, як необхідних умов життя в інформаційному суспільстві.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Клокар Н. *Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації* / Н. Клокар // *Шлях освіти*. – 2012. – № 4 (46). – С. 38-41.
2. *Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.)*
3. *Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні*. – К.: КПІ, 2000. – 12 с.
4. Морзе Н.В. *Інформаційні технології в навчанні : навч. посіб. / за ред. Н.В. Морзе*. – К. : Видавнича група ВНУ, 2004. – 240 с.

**Данищук Ю.В.**

[danushchukyulia@gmail.com](mailto:danushchukyulia@gmail.com)

*Студентка 1 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»*

*кафедри географії та природознавства*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

*м. Івано-Франківськ*

## КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Новітнє інформаційно-комп'ютеризоване суспільство диктує нові вимоги сучасному педагогу, спонукає до постійного вдосконалення його професійної майстерності. Післядипломна педагогічна освіта – система підвищення кваліфікації шляхом вдосконалення професійних знань, умінь і навичок для ефективного використання в освітньому процесі, забезпечення якості освіти. Свій професійний розвиток вчитель здійснює у системі післядипломної освіти.

Професійний розвиток є обов'язковим для вчителів у багатьох європейських країнах (Німеччина, скандинавські країни, Угорщина, Румунія). Проте в Люксембурзі, Польщі, Португалії, Словаччині не обов'язково

підвищувати свою фахову майстерність, але це тісно пов'язано із кар'єрним ростом і зростанням заробітної плати.

У Франції післядипломна освіта – це суто особиста справа вчителя. Безперервна освіта здійснюється за державні кошти і становить один рік. В Україні вчитель зобов'язаний постійно підвищувати свій рівень фахової майстерності. Якщо педагог відмовляється проходити атестацію, йому призначають кваліфікаційну категорію на ступінь нижчу за попередню.

У Великій Британії для підвищення фахової компетентності вчителів створені спеціальні агентства, а програми професійного розвитку складають навчальні заклади. Навчання, як і в Україні триває п'ять днів на рік [1].

Польські, естонські, українські вчителі, проходять чотири рівні професійного зростання. У Польщі це учитель-стажист, учитель за контрактом, призначений учитель і дипломований учитель [3], а в Естонії – від вчителів-початківців до вчителів старших класів і вчителів-методистів. Переїнявши досвід європейської системи освіти (Польща, Естонія, Фінляндія), у 2020 р. прийнято рішення про впровадження педагогічної інтернатури в Україні [2]. Діяльність роботи молодого українського вчителя в освітньому закладі впродовж одного року супроводжуватиметься підтримкою коуча.

Українські педагоги проходять атестацію кожні п'ять років, німецькі колеги – один раз на рік, а поляки – щорічно або кожні три роки залежно від рівня професійного зростання. Час, який учителі витрачають на підвищення кваліфікації, теж докорінно відрізняється. В Естонії педагоги зобов'язані пройти мінімум 160 год. професійного навчання протягом кожних п'яти років, у Швеції – 104 год., в Австрії – від 15 год. на рік, у Німеччині – 60 год. упродовж чотирьох років, а в Україні – не менше 150 год. на п'ять років.

Провідна роль у забезпеченні безперервної якісної освіти для українських вчителів належить інститутам післядипломної педагогічної освіти (далі ППО), які пропонують широкий вибір навчальних програм післядипломної освіти відповідно до вимог і запитів суспільства. Педагоги можуть самостійно обирати місце та форму здобуття знань. Освітні послуги з підвищення кваліфікації при



ІППО надаються безкоштовно. Серед учителів-географів України (310 респондентів) проведено анкетування, за результатами якого тільки 29,4% вважають ефективним підвищення фахової майстерності при ІППО; 63,5% опитаних використовують освітню платформу EdEra, 46,4% – Prometheus і Основа, 8,4% – На Урок, 6,8% – Всеосвіта.

У Німеччині очні курси доповнюються онлайн-модулями (змішане навчання). Для естонських вчителів розроблені сайти для підвищення кваліфікації. Найбільш поширений – Innove. На цьому сайті розміщені різні програми, якими користуються вчителі і керівники шкіл [4].

Багато розвинених країн Європи застосовують компаративний підхід до осмислення системи підвищення фахової педагогічної компетенції, але обирають різні форми: курси та майстер-класи (Австрія, Литва, Італія); освітні конференції та семінари (Литва, Словенія). Науково-дослідницькою діяльністю займаються в Італії, Норвегії, Словаччині. Здійснюють оглядові візити до інших шкіл в Естонії, Ісландії [5, с. 62]. В Україні серед активних видів навчання педагогів виокремлюють такі: інтерактивні лекції, семінари (кейс-семінари), майстер-класи, тренінги, конференції, вебінари, круглі столи тощо.

Здійснюючи компаративний аналіз системи післядипломної педагогічної освіти України і країн Європи, акцентовано увагу на спільних і відмінних ознаках. Загалом, відмінність полягає в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників у контексті неперервної освіти: організації діяльності закладів післядипломної освіти, нормативно-правовій базі, термінах проведення атестації, рівнях кваліфікації.

## **ЛІТЕРАТУРА:**

- 1. Клясен Н. Л. Післядипломна педагогічна освіта: зарубіжний досвід та сучасна практика. Нова педагогічна думка. 2014. № 2. С. 187-190.*
- 2. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020р. № 463 ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 22.03.2021).*

3. *Ile trwa i jak przebiega awans zawodowy nauczyciela?* URL: <https://poradnikpracownika.pl/-ile-trwa-i-jak-przebiega-awans-zawodowynauczyciela> (дата звернення: 25.03.2021)

4. *Innove.* URL: <https://www.innove.ee/en/international-cooperation/modules/teacher-training/> (дата звернення: 28.03.2021).

5. *Hendriks, M. A., Luyten, H., Scheerens, J., Slegers, P., Steen, R. Teachers' professional development: Europe in international comparison. Office for Official Publications of the European Union, 2010. 200 p.*

**Калиняк С.В.**

[skalunyak@gmail.com](mailto:skalunyak@gmail.com)

*Вчителька географії*

**Надвірнянський ліцей № 3**

*м. Надвірна*

**Закутинська І.І.**

[irina.zakutynska@pnu.edu.ua](mailto:irina.zakutynska@pnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії та природознавства*

**Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника**

*м. Івано-Франківськ*

## **ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ**

Нині в Україні триває процес оновлення інформаційних технологій навчання географії. Як показує досвід, змінюються традиційні освітні технології та методи навчання на інноваційні. У зв'язку з цим сучасний освітній процес в Україні стає більш ефективним щодо професійного становлення компетентних фахівців.

Географія як наука за своїм змістом є комплексною та інтегративною, завдяки їй відбувається перетворення знань про природу і людство на планеті Земля у єдину наукову географічну картину світу. Крім цього, географія є дуалістичною, вона містить як фізико-географічну, так і соціально-географічну складові. Також географія пропонує особливі наукові інструменти для моделювання і прогнозування розвитку як окремих територій, так і всієї географічної оболонки. Саме тому шкільна географія є базовим світоглядним навчальним предметом у закладах загальної середньої освіти. Оволодіння учнями географічними знаннями, уміннями та компетенціями дасть змогу зорієнтуватися у складних глобалізаційних процесах, забезпечити суспільство від невиважених кроків, дасть змогу особистості національно ідентифікуватися у сучасному світі. Усе це є певним підґрунтям для того, що в шкільній географії є досить широкий спектр змістових ліній [3, с. 6].

Інструментом забезпечення успіху нової школи має стати наскрізне застосування в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти інформаційних технологій (мультимедійні презентації, інтерактивні дошки, електронні словники, довідники, енциклопедії та ін. засоби навчання, аудіо-, відео- техніка, Інтернет-ресурси і т.п.). Закономірне підвищення вимог до рівня і якості освіти спонукає до пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі, орієнтуючись на всесвітні освітні тренди [3, с. 42].

Однією з сучасних інноваційних технологій є змішане навчання (blended learning гібридне) – це поєднання онлайн та офлайн-навчання у один ланцюжок, що творить «навчальний досвід» учня та самодостатній логічний курс чи предмет. Його смисл в тому, щоб поєднувати навчання за комп'ютером і спілкування з живим учителем. Дитина займається на комп'ютері. Якщо їй потрібна допомога, вона займається з учителем, а учитель завдяки програмі вже знає, що саме не зрозумів учень.

Існують такі моделі змішаного навчання:

*Ротаційні моделі* – це організація курсу чи предмету, таким чином, що учні переходять між різними форматами навчання за фіксованим розкладом або на розсуд вчителя, принаймні одним з таких форматів є навчання в режимі онлайн. Інші можливі формати – це робота у невеликих проектних командах, теоретичні виклади (лекції) від вчителя (як для цілої групи так і для проектних команд), групові проекти, індивідуальні консультації від вчителя, письмові завдання. Учні вчаться в основному в стінах школи, але також виконують певні домашні завдання.

*Ротація за станціями* – це модель організації курсу чи предмету, в якому учні переходять між різними «станціями» в межах одного чи декількох (небагатьох) кабінетів. Ротація по станціях відрізняється від індивідуальної ротації тим, що учні мають пройти усі станції, а не лише ті, що встановлені їхнім індивідуальним графіком.

*Ротація за лабораторіями* – це модель організації курсу чи предмету, коли одна з станцій відбувається у спеціальному комп'ютерному кабінеті та де учні навчаються самостійно онлайн.

*«Перевернутий» клас* – це модель організації курсу чи предмету, в якому учні навчаються онлайн за межами школи, у звичному місці виконання домашнього завдання (вдома), а потім йдуть до школи, щоб на базі здобутих знань та освоєних правил і інструкцій працювати над проектами або отримати додаткову інформацію від вчителя. Основна теоретична частина курсу засвоюється онлайн, саме це відрізняє модель «перевернутого» класу від просто виконання домашніх завдань онлайн, адже не освоївши теорію самостійно учень не зможе приймати активну участь у дискусіях з вчителем чи зреалізувати проект, в аудиторії виконувати практичну роботу. З упевненістю можна сказати, що всі учителі шукають найкращі способи викладання й використання сучасних методів і стратегій навчання. Адже, за словами американського освітнього експерта Джима Скрівенера (Jim Scrivener), основна роль учителя в майбутньому — «допомогти навчальному процесу “відбутися”», що має на увазі «залучення

учнів у те, що відбувається, дозволяючи їм працювати у своєму темпі, не даючи їм довгих роз'яснень та заохочуючи їхню участь і спілкування».

Таким чином, із вище зазначеного можна зробити висновок, що інноваційні технології навчання є невід'ємною складовою процесу навчання географії. Уроки географії мають захоплювати учнів, пробуджувати в них інтерес і мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям. Ефективність і сила впливу на емоції та свідомість учнів значною мірою залежить від умінь і стилю роботи вчителя. Завдяки урокам, на яких використовують інноваційні технології, якісно змінюється ставлення учня до географії, при цьому підвищується його навчальна і пізнавальна діяльність на уроці, сприйняття та засвоєння нового матеріалу. Використовуючи інноваційних технологій, учитель інтенсифікує процес навчання, робить його більш наочним і динамічним, цікавим та ефективним.

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Ісаєва Г., Лиса Л. Застосування комп'ютерних технологій на уроках географії. *Географія та основи економіки в школі*. 2008. №10. С. 4.
2. Корнєєв В. Комп'ютер і географія. *Освіта*. 2003. № 12. С.10–11.
3. Проект Концепція географічної освіти в основній школі.  
URL:[https://undip.org.ua/structure/laboratory/geogr\\_ekon/proekt\\_konc\\_geogr\\_osv.pdf](https://undip.org.ua/structure/laboratory/geogr_ekon/proekt_konc_geogr_osv.pdf)

**Коломия В.І.**

[victoriakolomya@gmail.com](mailto:victoriakolomya@gmail.com)

*Вчителька географії*

*Ліцей № 24 Івано-Франківської міської ради*

*м. Івано-Франківськ*

#### **СУЧАСНІ ПІДХОДИ В ПІДГОТОВЦІ ДО ЗНО З ГЕОГРАФІЇ**

**Вступ.** Ми живемо у світі, який вимагає глобального бачення проблем, нестандартного мислення та оригінальних рішень. Глобалізація сучасного

інформаційного світу призвела до утвердження медіакультури практично в усіх галузях людського життя, в тому числі і в освітньому просторі.

Сучасні інформаційні технології відіграють значну роль у формуванні ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Сучасні підходи зорієнтовані на підготовку молоді до життя в нових інформаційних умовах, до повноцінного сприймання різноманітної інформації, оволодіння способами спілкування на основі сучасних інформаційних технологій, уміння критично осмислювати отриману інформацію. Швидкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій відкриває учням нові можливості в освіті, висуваючи натомість нові вимоги до навчання.

**Метою доповіді** є обґрунтування сучасної підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) з географії через систему інноваційного розвитку, надання рекомендацій щодо вдосконалення відповідної технології.

**Виклад основного матеріалу.** Основним показником якості надання освітніх послуг у загальноосвітніх навчальних закладах є ЗНО. Разом із тим, аналіз його результатів дає підстави стверджувати, що якість загальної середньої освіти і географічної зокрема не відповідає сучасним вимогам.

Використання комп'ютерної техніки та мультимедіа забезпечує нові шляхи подання інформації, дає можливість для випробування власних ідей та проектів. Особливою перевагою є можливість задовольнити індивідуальні потреби учнів для якісної підготовки до ЗНО.

Розвиток сучасних технологій дозволяє вчителю самотужки створювати необхідні наочні посібники для підготовки з географії. Одним із провідних засобів підготовки до ЗНО в сучасних умовах є тренувальне інтернет-тестування. Процедура такого тестування розроблена на базі завдань, які входили до тестів з географії минулих років. Результат тестування можна отримати одразу після завершення виконання завдань. Отримавши тестовий бал, можна зробити висновок про реальний рівень своєї підготовки та побачити, з яких розділів програми треба ще працювати.

Наведу декілька прикладів використання сучасних підходів у підготовці до ЗНО. Вивчаючи тему "Магматизм", учні краще розуміють природу цього процесу, коли у вчителя є можливість продемонструвати це небезпечне явище за допомогою відео або, ще краще, мультимедійних засобів. А за допомогою другого малюнка також можна закріпити з учнями будову вулкану, а на наступному занятті перевірити виконання домашнього завдання. З метою активізації пізнавальної діяльності та мислення учнів використовуються прийоми порівняння, аргументації та відстоювання своєї точки зору.

Використання комп'ютера на занятті також дає змогу учителю складати тести нового покоління, логічні ланцюжки, тренувальні вправи, головоломки, діаграми, графіки, супроводжувати лекційні заняття слайдами, виконувати практичні роботи та презентації тощо. Завдяки інтерактивним формам навчання, учень з пасивного слухача перетворюється на активного учасника учбового процесу. А це, на мій погляд, є важливим елементом навчання і виховання майбутнього громадянина нашої держави з активною життєвою позицією.

Досвід роботи показує, що комп'ютерна підтримка уроків географії має позитивні наслідки. Учні показують стабільно високі результати навчання. Ця технологія розвиває не тільки учнів, а й учителя, робить його роботу приємною, успішною, результативною, полегшує працю, забезпечує професійний ріст.

**Висновок.** Аналіз проведеного тестування учнів за завданнями минулих років дав підстави стверджувати, що в стислі терміни можна значно підвищити якість підготовки учнів до участі у ЗНО з географії, а в кінцевому результаті – і якість шкільної географічної освіти.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: [http://www.mon.gov.ua/education/average/drzh\\_stand.doc](http://www.mon.gov.ua/education/average/drzh_stand.doc)*
2. *Зубченко О. Особливості сучасного етапу розвитку західноєвропейських педагогічних технологій.//Рідна школа. – 2004, серпень. - С. 65-68.*

3. Шульгіна О.В. *Можливості та проблеми використання комп'ютерних технологій у викладанні географії.*//*Краєзнавство. Географія. Туризм.* - 2004. - № 25-28. - С. 67-70. 48 ІЗ ДОСВІДУ ВПР

**Котик Л.І.**

[kotykluba@gmail.com](mailto:kotykluba@gmail.com)

*Асистент кафедри економічної і соціальної географії  
Львівський національний університет імені Івана Франка  
м. Львів*

## **ТЕД-ВИСТУП ЯК МОЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ М'ЯКИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.07 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)**

Мінливість і швидкоплинність сучасного світу зумовлює перегляд як знаннєвої так і компетентнісної складової освітнього процесу у вищій школі. Особливий наголос здійснюється на розвиток м'яких навичок студентів, з-поміж яких виділяють самопрезентацію, лідерські навички, самоорганізацію і самомотивацію, емоційний інтелект, поведінковий патерн тощо. Для студентів спеціальності 014.07 Середня освіта (географія) розвиток м'яких навичок важливий із врахуванням їхньої майбутньої професійної спрямованості — діяльність у нових реаліях функціонування середньої школи, які передбачають трансформацію вчителя-предметника в тьютора, коуча, освітнього менеджера, інноватора освітнього процесу тощо.

Можливістю розвитку м'яких навичок студентів є впровадження в освітній процес нових форм і методів реалізації власних ідей, бачень на задану (освітню, наукову та ін.) тематику, застосування інформаційних технологій [1, 2], впровадження модерних психологічних прийомів мотивування до навчання. Креативним методом, який набуває популярності у світі в контексті пошуку односторонніх і презентації



інноваційних ідей, а в процесі підготовки спеціалістів середньої освіти може слугувати засобом розвитку самопрезентаційних і лідерських навичок є TED-виступ.

Концептуальні засади побудови і змістовного наповнення TED-виступів беруть початок з однойменних TED-конференцій (англ. *Technology Entertainment Design*; Технології, Розваги, Проекти), які започатковані 1984 р. (США) і проходять у руслі висвітлення «ідей вартих поширенню» [4]. Конференції відомі своїми неординарними лекціями з різноманітної тематики (*TED Talks*), що спочатку зосереджувалися на технологіях, розвагах і дизайні, а з часом охопили широку тематику викликів від розв'язання яких залежить майбутнє людства — проблеми з сфери природничих і гуманітарних наук, мистецтва, освіти, культури, економічної діяльності, глобалізації тощо. Наприклад, загальна тема виступів 2009 р. — «Сутність небачених речей», 2010 р. — «Що світ потребує зараз», 2021р. — «Оптимістичні кейси» тощо.

Виступи у форматі *TED* – це короткі (максимум до 18хв., переважно — 5-7 хв), ретельно підготовлені доповіді. Головний посыл виступу — цікаво, неординарно репрезентувати свою думку (а не читати її з аркушу паперу!) і привабити якомога більше людей з метою її поширення й підтримки. Коли цього потребує тематика доповіді, під час виступу можна зіграти на музичних інструментах, заспівати, станцювати, презентувати перформанс, звукову чи відеоінсталяцію якщо це допоможе донести ідею виступу до слухачів, розкрити її зміст. Доповідач готуючи TED-виступ отримує навички таймменеджменту, працює над самопрезентацією, розвиває лідерські навички, емпатію, отримує досвід публічного виступу тощо.

У рамках підготовки бакалавра з середньої освіти (географія) TED-виступом завершується семінарсько-практична частина курсу «Геокультура і геоосвіта України» [3]. Загальна тематика TED-виступу означена як «Виклики геокультури і геоосвіти України». Вона окреслена, але не обмежена, традиційними та модерними дослідженнями з проблематики географії культури і географії освіти України, сучасними глобальними викликами геокультури та геоосвіти та їхньою інтерпретацією й модифікацією в українському просторі. Тематику виступів формулюють та пропонують студенти індивідуально, відштовхуючись від загальних

тем курсу, які розкривають геопросторові особливості поширення культури і освіти (теми TED-виступів: «Візантійська культура», «Нова українська школа», «Культура скіфів» і т.д.), особливості етногеографічного, релігійного та інтегрального геокультурного районування території України («Збереження культури бойків», «Наддніпрянина: культурний феномен України» та ін.), модерної трансформації освітнього, релігійного, культурного простору держави («Локальна територія і її культура», «Географія культури України», «Географічні знання сучасних українців», «Підготовка учнів до вступу на середню освіту», «Освітні можливості українських студентів», «Gap year: чи потрібен він українським студентам» та ін.) тощо.

Вимоги до TED-виступу у рамках курсу «Геокультура і геоосвіта України»:

- тема у межах загальної тематики навчального курсу «Виклики геокультури і геоосвіти України»;

- наявність особистої ідеї, думки;

- креативність (ораторське мистецтво, навички взаємодії з аудиторією, емпатія; слухач має бути зацікавлений до останньої хвилини виступу, а не втратити інтерес на 2-3 хвилині! Зачитування тексту не допускається);

- наявність супроводу (презентація в PowerPoint, відео-, аудіосупровід тощо) схвалюється, але регламентується темою виступу. Головна увага на виступ і доповідача, а не на супровід (це особливість TED-виступу!);

- детальна продуманість і синхронізація виступу і супроводу (до TED-виступів готуються за кілька місяців, імпровізація, яка на перший погляд у них присутня — це результат детальної роботи над кожним етапом виступу);

- тривалість до 5-7 хв.

Застосування методу TED-виступу в навчальному процесі підготовки фахівців з середньої освіти (географія) посилює знанневий компонент освітнього процесу, формує м'які навички студентів, розкриває їхній творчий і креативний потенціал, ініціює інноваційні ідеї, які мають змогу перерости в освітні та наукові стартапи, а з часом й освітньо-наукові кластери.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Котик Л. І. До проблеми нових засобів навчання географії у вищій школі // *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі: матер. міжнар. наук.-практ. конф. Полтава: Астроя. С. 230-232.*

2. Мамчур О., Ванда І., Котик Л. Суспільно-географічні дисципліни: завдання у контексті реформ вищої освіти // *Українська географія: сучасні виклики. К.: Принт-Сервіс, 2016. Т. 1. С. 172-176.*

3. Ровенчак І., Котик Л. *Геокультура і геоосвіта України: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 164 с.*

4. TED [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ted.com>.

**Малинка Л.А.**

*Викладач вищої категорії*

*Хотинський коледж Подільського державного  
аграрно-технічного університету*

*м. Хотин*

## **ГЕОГРАФІЯ – ТО ЖИТТЯ...**

Скільки існує світ, стільки педагоги займаються питанням виховання підростаючого покоління, шукають нові методи викладання для пожвавлення аудиторії, мислення, вміння висловлюватися, відстоювати власну точку зору.

Сучасна освітня філософія, орієнтована на особистість, вимагає від учителя запровадження педагогічних технологій, які включають учнів в активну діяльність, стимулюють уяву, викликають зацікавленість і позитивне ставлення до дисципліни і навчання загалом.

Важливим є перший урок, на якому варто спрямувати таланти студентів у русло географії і показати всю (максимальну) значимість дисципліни в полі обраної професії. Відтак довести, що фахівець є конкурентоспроможним лише за умов елементарної (мінімальної) орієнтації у просторі, цілісного сприйняття дійсності; наявності знань про розміщення підприємств агробізнесу, властивості

хімічних добрив, бути компетентним у їх застосуванні в тих чи інших регіонах світу. Важливо вміти домовитись з кредиторами інших етнічних груп, знайти спільну мову, можливо, навіть, через рекреаційні ресурси; зацікавити іноземних інвесторів і, нарешті, аби, не зателефонувати їм після 21 год., варто знати годинні пояси світу, а це і є - географія. Чи, скажімо, звичайний мобільний телефон, як досягнення НТР, і, котрий не бажано носити у кишені (медична географія). Або, що сьогодні на часі у ЗМІ? Так, це проблемні питання, які спонукають до пошуку, уваги. Світ слідкує за подіями на Сході України. А про глобальні проблеми людства взагалі всі говорять. І це підсумовує географія. Іншими словами, треба використати міжпредметні зв'язки та максимально прив'язати до життя.

Я дуже люблю географію, бачу її скрізь і у всьому, і, намагаюсь студентам «відкрити очі»: двері до кабінету географії – дерев'яні, віконні рами – також. То – лісові ресурси? А де у світі є багато лісу? І чи багато його? Або: «... та навіщо мені ваша географія? Я їду до мами в Італію...». Прошу показати на ПКС Італію ... в якому ж боці її шукати? А й справді, куди ж ти поїдеш?

І тут виникає цікавість... І таке інше.

І якщо вдалось довести, що географія - то життя, без географічних знань - нікуди, успіх гарантовано.

Що стосується наукових, творчих робіт, то це чудовий метод через який студент може самостійно здобувати знання чи застосовувати придбані раніше, причому замість дій за зразком в основу вступають пошукові й дослідницькі дії: зустрічі з цікавими людьми, створення чогось реально потрібного. Так, гуртківці Хотинського технікуму Подільського ДАТУ виконали карту – схему «Заповідна мережа Хотинського району» на замовлення екологічної служби міста Хотина. Один із нестандартних уроків, проведений у кабінеті екологічної інспекції, дав гарний початок творчим роботам.

Важливою психологічною передумовою написання таких робіт є схильності та інтереси студентів. За три-чотири уроки їх (інтереси) можна помітити. Саме інтерес викликає у студента активність, творчість, бажання

досліджувати. А стійкий інтерес до своєї майбутньої професії додає впевненості, підтримує гарний бадьорий настрій.

Готуючи студентів до написання науково-дослідницьких робіт, слід звернути увагу на готовність їх до такого виду діяльності. Великим плюсом є використання технології проблемного навчання. Бо коли ставиться проблема, студент намагається додуматись до істини і, таким чином, стає співучасником наукового пошуку. Користуючись цією технологією дуже просто організувати будь-яку дослідницьку діяльність.

І, мабуть, не варто самому обирати доповідачів. Нехай пишуть бажаючі, котрі можуть писати та, можливо, бояться великої аудиторії. Для них це - перемога, в першу чергу над собою. Бо подолали страх великої аудиторії, працювали над дикцією, отримали шанс реалізувати і проявити себе у колективі і т. д. Це велика праця над собою.

Загалом науково – пошукові роботи - то великий плюс, оскільки студент:

- навчається підбирати літературу до відповідної теми;
- виробляються навички працювати з документами в архівах;
- виробляється уважність, спостережливість, допитливість, естетичні смаки;
- навчається ораторському мистецтву;
- з'являється бажання розвивати дану тему далі;
- в майбутньому може самостійно працювати над рефератами, контрольними, курсовими та дипломними роботами у ВНЗ;
- економно використовує бюджет часу.

Такого роду самостійні роботи дають можливість студентам розвинути як творчим особистостям, допомагають їм завжди бути в пошуку, розв'язувати різноманітні проблеми, визначити своє місце у житті, досягнути великих життєвих вершин за допомогою досвіду інших, процесу пізнання, виробленого мислення, уміння аналізувати, передбачати ту чи іншу ситуацію. У

них обов'язково з'явиться нестандартне мислення, різноманітні ідеї, розвиватиметься інтуїція.

**Ровенчак І.І.**

*Професор кафедри економічної і соціальної географії*

**Котик Л.І.**

[kotykluba@gmail.com](mailto:kotykluba@gmail.com)

*Асистент кафедри економічної і соціальної географії*

*Львівський національний університет імені Івана Франка*

*м. Львів*

## **ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ КУЛЬТУРИ І ГЕОГРАФІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ**

Сучасний складний глобалізований світ усупільнює національні, культурні, релігійні, соціальні, світоглядні риси народів світу. При цьому поширеними є прояви нетерпимості, а подекуди й ворожнечі між окремими етносами, націями, народами, державами. Часто в інформаційному просторі та на побутовому рівні протиставляються їхні соціально-культурні цінності, особливо якщо вони перебувають на різних рівнях економічного розвитку [1]. Питання збереження й відстоювання, популяризації рис національної ідентичності, які реалізуються насамперед через мову і культуру, стають зараз надзвичайно актуальними. Дослідження культурологічних процесів сприяє гуманізації суспільних відносин, толерантності, взаємоповаги між представниками різних народів, зростання чуйності до мультикультурного різноманіття, відкритості до світу та його видозмін у час творення доповненої й віртуальної реальності та активного освоєння близького Космосу.

Сучасна географічна наука як ніяка інша здатна *поєднати на локальному рівні* (на прикладі конкретних територіальних об'єктів) економічні, природничі, демографічні, соціальні, екологічні, політичні проблеми суспільства. Установлений нею системний характер простору виявляє територіальну диференціацію культури на окремі її компоненти (спосіб життя і традиції населення, елементи матеріальної і духовної культури, мистецтво тощо) [3, 4]. Із врахуванням цього у середній школі вивчення проблем географії культури України відбувається через розгляд загальних геокультурних характеристик держави, загалом, та окремих її макрорегіонів/регіонів, зокрема. Також у навчальній програмі «Географія» для закладів середньої освіти (5-9 клас) [2] з метою естетичного виховання учнів, розширення їхнього світогляду, у руслі вивчення теми географія культури України передбачено організацію екскурсій у музеї (краєзнавчі, історичні, етнографічні), на виставки (графіки, скульптури, прикладного мистецтва). Доцільними також будуть зустрічі з творчими особами (художники, письменники, архітектори, скульптури та ін.), відвідування модерних мистецьких акцій (перформанс, інсталяція), дискусії на тему багатовимірності сучасного культурного простору України та його інтеграції у світовий культурний простір тощо.

Вивчення тем з географії культури та географії освіти України у середній школі відбувається у руслі засвоєння учнями знань наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» [2]. Її метою є формування відповідального громадянина, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, цінність його культури, освіти, національної підприємницької й культурно-освітньої ініціативи; спирається у своїй діяльності на загальнолюдські етичні норми і національні культурні традиції; враховує вектори економічного, соціального, культурного розвитку держави і засади її національної безпеки.

З метою імплементації цієї змістової лінії при вивченні тем з географії культури і географії освіти у середній школі:

➤ учні 6 класу орієнтуються на: уміння працювати в групі над географічними дослідженнями та проєктами на засадах співпраці; використання способів діяльності та моделей поведінки, які задовольняють власні інтереси та

не порушують громадянські права й культурно-релігійні цінності інших осіб; залучення у діяльність зі збереження культурної спадщини своєї місцевості;

➤ учні 7 класу орієнтуються на: отримання і аналіз інформації щодо культурних й освітніх світових явищ і процесів, культурних та освітніх зв'язків України з іншими країнами, перш за все глобальними і регіональними державами, державами сусідами першого порядку тощо; уміння формулювати обґрунтовану думку щодо суспільних проблем, загалом, і соціокультурного аспекту цих проблем, зокрема; критично мислити, співставляти, аналізувати інформацію на предмет подання фактів і суджень, маніпуляції інформацією культурного та освітнього спрямування та ін.; толерантне ставлення до культурних надбань і традицій народів світу, етнографічних груп на території України;

➤ учні 8 класу орієнтуються на: формування моделі полікультурної поведінки, яка відповідає принципам моралі та чинному законодавству України, громадянської позиції щодо збереження природного та культурного розмаїття держави; виховання поваги до національної історії, культури, освіти, мови, традицій, гордості за розвиток національної науки, загалом, і суспільно-географічної науки, зокрема;

➤ учні 9 класу орієнтуються на: ухвалення індивідуальних та колективних рішень, зважаючи на інтереси й запити, потреби громади, суспільства; готовність брати участь у громадській соціокультурній діяльності на місцевому та регіональному рівнях, нести відповідальність за свої дії і вчинки; усвідомлювати глобальні культурні й освітні взаємозалежності та їхній вплив (конструктивний, деструктивний) на національну й локальну культуру й освіту.

Засвоєння тем з географії культури і географії освіти у курсі «Географія» середньої школи розвиває лідерські ініціативи учнів, їхню здатність швидко діяти у технологічно й інформаційно швидкоплинному світі зберігаючи власну соціокультурну ідентичність та примножуючи культурний й освітній національний потенціал.



## ЛІТЕРАТУРА:

1. Білецький М., Ванда І., Котик Л. Соціальна географія : навч. посібник / М. Білецький, І. Ванда, Л. Котик. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 328 с.
2. Географія. 6-9 класи. Навчальна програма для загально-освітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
3. Ровенчак І. І. Географія культури : проблеми теорії, методології та методики дослідження: монографія. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 240 с.
4. Ровенчак І., Котик Л. Геокультура і геоосвіта України: навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 164 с.

**Стебеляк В.В.**

[viktoriademanec@gmail.com](mailto:viktoriademanec@gmail.com)

*Вчитель Делятинської гімназії,*

*Делятинська ТГ*

## СКРАЙБІНГ – МЕТОД ТВОРЧОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

В епоху розвитку ІТ-технологій мозок людини інтерпретує навколишню дійсність і отримує з неї корисну інформацію. У кожного з нас є оптимальний спосіб сприйняття інформації. Як показують різноманітні дослідження 80% інформації людина сприймає візуально. Це говорить про те, що більшість учнів – візуали, а тільки приблизно 20% аудіали та кінестетики.

Також відомо, що під час слухового сприймання учні засвоюють тільки 22% інформації, зорового – 33%, а у комплексі – 85%.

Дослідники в області освітніх методик виявили, що через три дні після проведення уроку учні можуть пригадати 10% від усього почутого, 35% від всього побаченого, але можуть відтворити 65% змісту презентації, якщо вона проходила у вигляді усного оповідання, підкріпленого візуальними образами.

Візуалізація освітнього процесу дає величезні перспективи розвитку. Учень набуває якостей, які в майбутньому будуть його опорою. Це і логічне, образне, креативне мислення; здатність ефективно працювати в команді, приймати швидкі практичні рішення.

Отже, для шкільного вчителя необхідний метод навчання із залученням яскравої візуалізації.

Однією з таких технологій є *скрайбінг* (термін «скрайбінг» походить від англійського «scribe» у значенні «drive a pen» – водити ручкою, робити чи накидати ескіз, нарис, створювати малюнок) [1].

*Скрайбінг*, як зазначає О. Проців, – новітня техніка презентації, у якій мова оратора ілюструється "на льоту" малюнками на білій дошці (або аркуші паперу) [2]; в основі виконання та використання цієї аудіовізуальної техніки – зображення малюнків, перетворення речей та явищ на візуальні образи, розписування, пояснення через образи [5]. Фахівця із скрайбінгу прийнято називати скрайбером, а презентацію, яку він створює – скрайб.

Створення скрайбінгу можна віднести до продуктивних технологій навчання [1].

Особливістю скрайбінгу є те, що у ході виконання поставлених завдань одночасно залучаються різні органи чуттів: слух та зір, уява людини, що у комплексі сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню певної дидактичної одиниці. Саме ці особливості роблять скрайбінг одним із методів сучасних технологій, який допомагає доступно та легко пояснювати складний матеріал, сприяє розвитку освіти.

У цілому, головним у змістовій інтерпретації поняття скрайбінг є візуалізація інформації, а його головним завданням – відтворення інформації у привабливій для слухача і глядача формі для кращого її запам'ятовування і засвоєння. Це спосіб зафіксувати найважливіші тези виступу вчителя під час уроку за допомогою візуальних засобів – метафор, особливим чином оформленого тексту й інших елементів. Такий запис робиться наживо, тобто

безпосередньо під час самого виступу, зазвичай на великоформатних поверхнях [3].

Виділяють цілий ряд видів скрайбінгу: фасилітація, скрайбінгпрезентація, відеоскрайбінг та ін. Так, *скрайбінг-фасилітація* (від англ. *facilitate* – допомагати, полегшувати, сприяти) – це переклад інформації зі словесної форми у візуальну та фіксування її у режимі реального часу. Робота викладача на занятті під час пояснення нового матеріалу з крейдою в руках – приклад скрайбінгу-фасилітації [7]. Для виконання "скрайбінг-фасилітації" використовуються різні типи зображень: малюнки, піктограми, символи, окремі ключові слова (написи, гасла), схеми та діаграми. Скрайбінг може бути розміщений як на дошці, так і на одному або декількох аркушах паперу.

В даний час скрайбінг, розвивається у напрямі активного використання технічних засобів (аудіо- , відео- , комп'ютерної техніки та їх технічного забезпечення), у тому числі для надання динаміки малюнку. Так, виокремлюють ряд інноваційних шляхів аудіовізуальної підтримки навчального процесу – скрайбінг-презентації та відеоскрайбінг.

Перший – найпоширеніший, використовується під час виступу доповідача. Він супроводжує його мовлення за допомогою різних схем, малюнків, графіків. Разом з тим, головним елементом скрайбінга є усне повідомлення не з чіткою дикцією за кадром, гарним звучанням, що посилюють зоровий ефект. "Озвучка" (голос диктора) веде за собою весь образотворчий ряд, а музика стає ефектним доповненням презентації. Чіткість, стислість, зрозумілість – основа ефективності застосування скрайбпрезентації [6].

Відеоскрайбінг – це динамічний вид скрайбінгу, особливий відеоролик, у якому зображення з'являються ніби з-під пера, ручки, маркера, може бути представлений у вигляді статичних схем / графіків, скрайб-малюнків, скрайброзповідей (комікси), простих надписів, виготовлених в особливому стилі [4]. Його найважливішою особливістю визначають можливість використання безліч разів [7].

Відеоскрайбінг включає мальований скрайбінг, аплікаційний скрайбінг та онлайн-скрайбінг.

*Мальований скрайбінг* вважають класичним видом скрайбінгу, коли скрайбер зображує в кадрі картинки, піктограми, схеми, діаграми, записує ключові слова. Це відбувається паралельно з текстом, що звучить за кадром.

*Аплікаційний скрайбінг* передбачає використання техніки, коли на довільний фон у кадрі накладаються чи наклеюються готові зображення, які відповідають тексту, що озвучується. Різновидом аплікаційного є магнітний скрайбінг, специфіка якого полягає у тому, що готові зображення кріпляться магнітами на презентаційну магнітну дошку.

Створення *онлайн-скрайбінгу* передбачає використання спеціальних програм й онлайн-сервісів (PowToon, VideoScribe та ін.). За їх допомогою відео можна створювати за готовими шаблонами, однак безкоштовні можливості зазначених сервісів обмежені [6].

Отже, використання скрайбінгу на уроках дозволяє яскраво та творчо візуалізувати будь-яку інформацію, зробивши акценти на ключових моментах. Цей метод сприяє розвитку ключових освітніх компетентностей, які дозволяють учню опанувати соціальний досвід, одержувати навички життя та практичної діяльності в сучасному суспільстві, розвивати креативність, системне мислення [1].

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Доповідь на тему: "Скрайбінг"-метод творчої візуалізації навчального матеріалу - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/dopovid-na-temu-skrajbing-metod-tvorcoi-vizualizacii-navcalnogo-materialu-398444.html>
2. Проців О. Скрайбінг. Малюємо презентацію / Олена Проців [Електронний ресурс] / С. Вчитись ніколи не пізно. – Режим доступу: <http://olenaprociv.blogspot.com/2014/12/blog-post.html> .
3. Романюк Н. Що таке скрайбінг і кому він потрібен? / Наталя Романюк [Електронний ресурс] / С. З перших уст. – Режим доступу: <http://zpu.kr.ua/nauka-2/2684-shcho-take-skrajbing-i-komu-vin-potriben> .

4. Сорока Т.В. Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу / Т.В. Сорока // *Географія* – 2015. – №16 (284) [Електронний ресурс] // С. Основа – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/article/51806-%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%83>.

5. Скрайбінг [Електронний ресурс] / С. Словотвір – Режим доступу: <http://slovotvir.org.ua/words/skraibinh>.

6. Скрайбінг – сучасна форма візуалізації навчального матеріалу [Електронний ресурс] // С. Заступник директора Луцької ЗОШ №13 Саціна Наталя Леонідівна. – Режим доступу: [http://sacina.at.ua/news/skrajbing\\_suchasna\\_forma\\_vizualizaciji\\_navchalnogo\\_materialu/](http://sacina.at.ua/news/skrajbing_suchasna_forma_vizualizaciji_navchalnogo_materialu/).

7. Скрайбінг – новітня техніка презентації [Електронний ресурс] / С. Osvita.ua. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/scribing/51803/>.

**Червінська І.Б.**

[inna.chervinska@pnu.edu.ua](mailto:inna.chervinska@pnu.edu.ua)

*Професор кафедри педагогіки початкової освіти,  
завідувач творчої навчально-наукової лабораторії «Гірська школа Українських  
Карпат»*

**Червінський А.І.**

[andrii.chervinskyi@pnu.edu.ua](mailto:andrii.chervinskyi@pnu.edu.ua)

*Доцент кафедри географії та природознавства  
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника  
м. Івано-Франківськ*

## **ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Освітній простір сучасного закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) наповнений інноваціями, динамічними змінами, які зумовлені реформами

освітньої системи та суспільними трансформаціями. Сучасна молода людина живе у світі, який є нестабільним і мінливим. Глобалізаційні процеси висувають все складніші виклики, визначають нові правила взаємодії, відповідно до вимог яких зростаюча особистість повинна відповідати на всіх рівнях і стадіях розвитку. Відповідно такий простір потребує методично грамотного, компетентного педагога, здатного самостійно і творчо вирішувати ключові завдання професійної діяльності та бути професійно мобільним.

Адже любі зміни у житті суспільства приводять до змін у системі освіти. Проблема мобільності сучасного педагога набирає особливої популярності у зв'язку із нестабільними реаліями сучасного освітнього процесу та соціально-економічними, соціокультурними, освітніми викликами суспільства. Саме тому проблеми професійної мобільності (як новий аспект готовності педагога до фахової діяльності та методологічних засад цього багатогранного процесу) привернута увага великої плеяди науковців та педагогів-практиків.

ЗЗСО в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» потребують учителя географії, здатного оволодіти інноваційними технологіями, які сприятимуть реалізації особистісно орієнтованого, дитиноцентричного принципу навчання, що забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу, втілення ідей педагогіки партнерства, інтеграції в навчання, компетентнісного підходу, спрямованість на досягнення чітко спланованих результатів, мотивацією на неперервне професійне вдосконалення, що супроводжується інноваційною поведінкою, готовністю до змін та вдосконалення, здатністю вирішувати складні завдання, швидко керувати навчанням, адаптуватися до змінних умов освітнього простору закладу освіти.

Мобільність людини розглядається в сучасному світі з однієї сторони як – чинник показник динамізму, посилення інтенсивності, мінливості нестабільності соціальних явищ і процесів, а з іншої, – як показник, що забезпечує стійкість, керованість розвитку окремих спільнот та суспільства загалом.

Мобільність «у широкому сенсі (від лат. *mobilis* – рухомий, рухливий) – рухливість, здатність до швидкого пересування, дії, виконання завдань» [6, с. 288].

Виокремлюють такі «типи мобільності: соціальна, професійна, академічна, інтелектуальна, когнітивна, комунікативна, соціокультурна, культурна, виховна та особистісна» [4, с. 313]. Найбільш актуальними в контексті становлення професіоналізму вчителя є професійна, педагогічна, культурна мобільність.

Професійна мобільність учителя базується на педагогічній культурі і професійній компетентності. Сучасні вчені велику увагу приділяють питанням формування компетентностей, що забезпечує вчителю продуктивне професійне функціонування, пропонуючи різні моделі. Згідно з визначенням В. Розіна, «збереження професійної компетентності стає все більш складним завданням, оскільки щорічно, за підрахунками американських учених, фахівець повинен оновлювати 5 % теоретичних і 20 % практичних професійних знань» [5, с. 5].

Проблема професійної мобільності вчителя географії в умовах освітнього простору гірського регіону посідає належне місце в тематиці курсових, дипломних і магістерських робіт закладів вищої освіти. З метою кращої підготовки майбутніх учителів географії до роботи в гірських умовах кафедра географії та природознавства організовує на базі закладів загальної освіти, які знаходяться в населених пунктах зі статусом «гірський» різні види практик – краєзнавчо-землезнавчу, етнографічну, краєзнавчу, педагогічну і виробничу. Практику в опорних школах проходять здебільшого випускники тих гірських шкіл, з якими укладено угоди про співпрацю.

Заміна функцій, місця чи статусу школи в освітньому просторі призводить до певних змін, інновацій у галузі підготовки педагогічних працівників та в інших освітніх галузях. Відповідно, повідна роль професійної мобільності полягає не тільки в якісному поєднанні освітньої професійної програми підготовки майбутнього учителя географії і всієї системи освіти (наявність освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм підготовки), а й у особистому сприйнятті ним різних форм і видів підготовки, перепідготовки, перекваліфікації.

Імпонують твердження про професійну мобільність учителів гірських шкіл як ключових фігур соціально-економічного та культурно-освітнього розвитку

громади гірського села, оскільки умовою їх успішного кар'єрного зростання є готовність до змін у професійній діяльності. Учитель географії має бути відкритим для всіх, знати специфіку гірського середовища, поважати культуру різних народів, зберігати довілля, бути мобільним у своєму розвитку та праці. Погоджуємося з думкою, що «мобільність учителя – це здатність до змін, до прийняття нового, до системного мислення, до розуміння взаємозв'язків і взаємозалежності в суспільному розвитку» [2, с. 32]. Для вчителя, який працює в ЗЗСО гірської місцевості, важливим є вміння порівнювати загальнонаціональні та етнічні (регіонально-локальні) чинники, згідно з прийнятими соціально-культурними нормами поведінки у спільноті гірського села, родині, релігійній конфесії, використовувати соціокультурні знання та вміння, відповідно до етнічно зумовлених особливостей, що складає основу високого професіоналізму педагога [7].

Не зовсім правомірним є те, що в процесі професійного зростання та кар'єрного росту вчителя географії ЗЗСО гірської місцевості не завжди враховуються регіональні чинники й культурно-історичні зміни в суспільстві, професійні трансформації та глобальні зміни в екології та довкіллі. Однією з визначених вимог до діяльності педагога, який реалізує свої професійні функції у специфічних умовах високогір'я, є сформований досвід професійної мобільності.

Високий рівень професійної мобільності вчителя географії гірської школи сприяє оптимізації освітнього процесу в умовах швидкого старіння знань, динамічного розвитку та змін на ринку професій, посилення залежності професійної кар'єри особистості від рівня та якості здобутої освіти; від умінь перебудовуватися та адаптуватися відповідно до суспільних трансформацій.

До провідних чинників, що визначають професійну мобільність учителя географії відносимо:

- стрімкість та інноваційність життєдіяльності;
- підвищення показника залежності професійної кар'єри учителя географії від освіти;



- збільшення швидкості старіння знань;
- залежність особистого успіху в житті від здобутої освіти та обраної професії;
- постійні зміни на ринку освітніх послуг;
- динамічний розвиток ринку професій;
- якісні зміни статусу багатьох професій та професійних стандартів;
- швидкий темп розвитку економіки і суспільства знань.

Мобільність у педагогічній сфері має ряд особливостей, що впливають із специфіки професійної діяльності вчителя. Щодо професійної мобільності учителя географії, які працює у гірських школах регіону Українських Карпат, вона охоплює різноманітні зміни змісту, характеру та умов праці вчителів, що впливають на оновлення їхніх фахових (внутрішньо-професійних, категоріальних, компетентнісних) і більш широких – соціокультурних (рівень базової культури особистості, досвід життєдіяльності) характеристик та специфіки викладання шкільного курсу географії. Оскільки сучасна географічна наука посідає важливе місце в системі суспільних пріоритетів й впливає на всебічний розвиток молоді людини. Зазвичай вони виражаються у зміні професії (спеціальності, спеціалізації), кваліфікації, місця роботи, посади. За таких умов суб'єктом мобільності може виступати як окремих педагог, так і педагогічний колектив загалом [8].

Гірська ОТГ, як основний замовник освітніх послуг зацікавлена у фахівцеві, якому притаманні самостійність, критичне мислення, здатність до швидкого вирішення професійних проблем, застосування здобутих знань та професійних компетентностей у нестандартних ситуаціях.

Для педагогів, які працюють у високогірних загальноосвітніх закладах, професійна мобільність підтверджує готовність до змін соціальної позиції, здатність швидко адаптуватися до нових умов, зацікавленість у розширенні прикладних навиків у здобутті додаткової професії чи спеціальності, що в комплексі значно розширить поле освітньої діяльності вчителя, сприятиме

оптимізації освітнього процесу та підвищенню ефективності інноваційної діяльності педагогів.

Зазначене обумовлює висновок, що процес формування професійної мобільності учителя географії, який працює у високогірному, віддаленому від освітніх центрів закладі освіти, буде успішним за умови дотримання таких вимог: розширення змістового контенту предметів психолого-педагогічного та професійного блоку шляхом надання більшої інформації про інновації у сфері освіти та способи їх адаптації до вимог гірського середовища; заміна загальних підходів до професійної підготовки педагогів на авторські елективні курси, інноваційні освітні програми підготовки фахівців із врахуванням запитів та потреб регіонального ринку праці та вимог регіонального компонента змісту освіти; вільний вибір напрямів індивідуальної траєкторії особистісного розвитку та саморозвитку вчителя та її реалізація в соціокультурному просторі гірської школи, запропонованої структурно-змістової моделі, сприятливих для професійного розвитку учителя географії Нової української школи.

### ЛІТЕРАТУРА:

1. Біктуганов Ю. І. *Професійна мобільність педагога : навчальний посібник*. Єкатеринбург, 2016. 120 с.
2. Горюнова Л. В. *Составляющие профессиональной мобильности современного специалиста. Известия высших учебных заведений*. 2007. № 1. С. 63–69.
3. *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*. Київ : МОН, 2016. 40 с
4. Пріма Р. М. *Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія*. Дніпропетровськ : ІМА-ПРЕС, 2009. 367 с.
5. Розин В. М. *Философия образования : этюды исследования*. Москва : Из-во МПСИ, 2007. 576 с.
6. *Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова*. 5-е изд. Мосва : Изд-во политической литературы, 1987. 576 с.
7. Червінська І.Б. *Соціокультурний простір гірської школи регіону Українських Карпат : монографія*. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2020. 380 с.

8. Chervinska I., Evtukh M. *Psychological and pedagogical principles of preparing future teachers to professional mobility in terms of mountainous region. Spirituality of a personality : Methodology, Theory and Practice. 2015. Vol. 5. pp. 31–43.*

**Чобан Р.Д.**

[rchoban@ukr.net](mailto:rchoban@ukr.net)

*Вчитель географії*

*Джурівський ліцей*

*Снятинської міської ради Коломийського району*

## **РЕАЛІЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧОГО ПІДХОДУ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ**

Сучасне юне покоління росте в середовищі стрімких темпів змін у науці та техніці, зростання рівня урбанізації, екологічних проблем, світових міграційних процесів та невідворотності глобалізації з асортиментом того негативу, що не сприяє розвитку національної самосвідомості особистості. Найкраще навчає та виховує людину рідне середовище. Тому важливо у шкільні роки дати дитині максимум загальноосвітніх знань та умінь про свій рідний край. Визначна роль у виконанні такого завдання належить географічному краєзнавству.

Однак, в цілому вищезгаданий предмет, як складова змісту шкільної географічної освіти, на сьогодні не є в пріоритеті. У інваріантній частині з географії окремого курсу географічного краєзнавства не передбачено. Курс «Географія рідного краю», що у 2003-2005 рр. читався у 5 класі, ліквідовано і віднесений у варіативну складову (зараз вивчається у небагатьох школах держави). На жаль, і саме поняття "рідний край" у інваріантній частині програмі відсутнє, натомість є "географія своєї області". На нашу думку останнє поняття програє в емоційному плані, є більш "сухим" та "казенним".

В цілому українознавчі курси шкільної географії, куди входить і вивчення рідного краю, за роки незалежності зазнавали трансформацій. Їх відсоток у структурі програми з географії у 1990-1992рр. становив 9%, у 1992-2001 рр. – 30%, 2001-2005 рр. – 49%, 2005-2001 рр. – 42%, 2011-2018 рр. – 35%. 2018-2020 рр. – 39% [1].

Виходом із ситуації в цих умовах, на нашу думку, є максимальне використання вчителями краєзнавчої інформації на уроках, розробка окремих суто краєзнавчих уроків (інваріантна частина), факультативні заняття (варіативна частина) та позакласна робота. Особливо вагомі результати дає робота зі школярами у системі позашкільної освіти (Обласний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді (ОДЦТКУМ), де передбачена можливість займатися в різних гуртках, зокрема за програмою "географічне краєзнавство". Поєднання урочної та позаурочної краєзнавчої роботи дає максимальний ефект у формуванні життєвих компетенцій школяра.

Членами авторської майстерні вчителів географії Івано-Франківської області розроблена програма, тематично-календарне планування та орієнтовні практичні заняття курсу «Юний географ-краєзнавець» та «Юний еколог-краєзнавець (за ред.. Р. Чобана)». Вона схвалена Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах [6].

Нами розроблено окремі рекомендації щодо реалізації краєзнавчого підходу у екскурсійній та пошуково-дослідницькій роботі. Насамперед це стосується навчальної польової практики з географії, занять на місцевості, екскурсій, використання джерельної інформативної бази для занять краєзнавства в нашому краї [4].

Запровадження з 2000-2001 навчального року навчальної практики з предметів є позитивним кроком у плані реалізації краєзнавства. Щодо географії то, на нашу думку, це повинна бути польова навчальна практика, що проводиться переважно у своїй місцевості. Автором розроблена її орієнтовна структура та зміст.

Одними із цікавих географічних занять для дітей (нерозроблених в сучасній методиці викладання географії) є уроки-краєвиди. Їх суть полягає в тому, що вони проводяться на природній височині чи штучному утворенні, звідки спостерігається панорама довколишньої місцевості, що дає можливість безпосередньо бачити об'єкти вивчення. Нами розроблена їх класифікація та методичні рекомендації щодо змісту та особливостей таких занять [4].

Кожний населений пункт, має специфічні конкретні природні, соціально-історичні та господарські об'єкти, які містять у собі багату краєзнавчу інформацію. Тому актуальним чи не для кожної школи є визначення таких об'єктів, напрацювання оптимального обсягу інформації про них, яку необхідно максимально використовувати на уроках. На нашу думку, доцільним є створення для кожного із освітніх закладів нашого краю інформативної бази знань про свій населений пункт, рідний край. Вибрані об'єкти доцільно об'єднати у загальну стежку природи, в межах якої можуть бути напрацьовані екскурсії по різних темах. Нами напрацьована класифікація та орієнтовний зміст екскурсій такої стежки природи на прикладі своєї місцевості.

В найближчій перспективі серед багатьох проблем шкільної географічної освіти, на нашу думку, насамперед необхідно вирішувати проблему збільшення відсотку українознавчих та краєзнавчих курсів в структурі шкільної програми.

### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Гілецький Й. Р., Атаманюк Я.Д. Шкільна географічна освіта: крок вперед, два кроки назад //Україна: географія цілей та можливостей. Зб. наук. праць. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. С. 129–131.
2. Гілецький Й.Р Теоретичні засади формування змісту загальної географічної освіти. // Географія та основи економіки в школі.–2002.– № 2. – С. 12–14.
3. Корнєєв В.П. Позакласна діяльність учнів.//Географія.–2006.–№10.– С.2-5.
4. Чобан Р. Д. Краєзнавча робота //Джерела.–2006.– №1-2.–С. 107-115.
5. Чобан Р. Д. Географія рідного краю. Івано-Франківська область. Робочий зошит для 5 класу. – Львів: ВНТЛ–Класика, 2000-2004.– 72с.

6. *Навчальні програми і практичні заняття факультативних курсів «Юний географ-краєзнавець», «Основи екології та природокористування»/ За ред.– Р. Д Чобан.– Івано-Франківськ.–2015.-142с.*

**Юрчук І.М.**

[ivannaurcuk2@gmail.com](mailto:ivannaurcuk2@gmail.com)

*Аспірантка кафедри української літератури*

***Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника***

*Науковий керівник: професор Роман Піхманець*

*м. Київ*

## **ЛІТЕРАТУРНА ГЕОГРАФІЯ: ГЕОГРАФІЧНІ ТОПОСИ У БІОГРАФІЇ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА**

Лаконічно сконденсована біографія покутського новеліста має яскравий синкретичний топосний зв'язок з географічними окремими локаціями його місця перебування. Адже він жив де хотів, то у віддаленому покутському с.Русові, то в географічних культурних чи європейських столицях. Саме перебування письменника в тому чи іншому місці мало іконічно –конвенційний зв'язок з його літературною діяльністю. Чимало дослідників – стефаникознавців проводять між цим паралелі, наводять різні фактажі та припущення крізь епістолярну спадщину В. Стефаника.

Біографічна канва на музейній експозиції може виглядати по різному і висвітлювати задумане. Працюючи деякий час науковим працівником літературно – меморіального музею Василя Стефаника в його рідному с.Русові, а згодом і директором, я отримала чимало досвіду та навичок ведення екскурсійної справи. Кожна іпостась є особливою, та на моє глибоке переконання саме форма подачі матеріалу, а не експозиція музею відіграє першорядну роль. Важливо втримати іконічний зв'язок між

відвідувачем(туристом) та екскурсоводом, що підкреслює найперше професійну майстерність гіда. Ефективність екскурсії значною мірою залежить від вміння екскурсовода образно, дохідливо та переконливо викласти матеріал слухачам, а отже він повинен дбати про науковість, наочність та глибину змісту екскурсії. Також екскурсовод має право включати до своєї екскурсії лише абсолютно вірогідні відомості, ретельно перевірені факти, обґрунтовані гіпотези та висновки.

Музейні експозиції, як правило, будуються за тематико – хронологічним принципом показу музейних експонатів, що і обумовлює побудову маршруту. Первинна колиска В.Стефаніка – це с.Русів, тут народився та виріс, пройшли його дитячі роки. Відвідувачам подобається милуватися горбистим рельєфом села, родючими чорноземами та вслухатися особливої покутської говірки. Туристи часто звертають увагу, що в селі декілька цвинтарів, тобто п'ять, що свідчить про давню літописну пам'ять села. Первинний географічний топос відчувається наскрізно та одразу.

Непростий перелім в житті письменника відбувся коли він пішов вчитися до Снятинської школи, а згодом до Коломийської та Дрогобицької гімназії. Його мати, Оксана Кейван говорила: «Пощо тобі та наука, пани і так тебе не приймуть». У музейній експозиції цей період життя висвітлюється фотосвітлинами того часу та наочним інвентарем(шкільними партами). Знову ж таки комбінація слова та наочного матеріалу створює незабутню та вражаючу картинку.

Слід завжди пам'ятати, що сутність екскурсії – показ, розповідь та їх взаємозв'язок, а також «ефект присутності», – «тут, саме на цьому місці» та «вживання» в епоху чи події. Так, важливо пережити під час розповіді про Стефаніка його приниження в гімназії особисто, інтерпретуючи ті емоції та почуття. Більш чітка та сюжетна лінія активізує екскурсантів та пожвавлює саму екскурсію.

Наступний геотопос в житті В.Стефаніка – Краків, колиска його літературної творчості. За допомогою зорового монтажу відвідувачі уявляють

собі тодішній Краків кінця XIX початку XX століть. Важливою умовою запам'ятовування почутого є ефект від побаченого чи почутого. Коли перед відвідувачами постає фото Ягелонського університету, на задньому фоні доречно включати записи оперної діви Соломії Крушельницької. Стефаник вів богемний спосіб життя, одягався в найдорожчих кравців у Кракові, відвідував усі концерти оперної прими. Краків став каталізатором його творчості, тим географічним осередком, де Стефаник вперше відчув себе впевненою та не приниженою дитиною. Вірно зазначити, що саме середовище формує нас та нашу світоглядну позицію.

Важливе значення має і пауза в екскурсії. Між окремими частинами розповіді, розповіддю та екскурсійною довідкою на шляху, логічним переходом, що пов'язані з ними, повинні бути невеликі перерви. Паузи виконують сенсорну роль для того, щоб обдумати те, про що почули екскурсанти і побачили на власні очі, а також як короткочасний відпочинок екскурсантам.

Після закінчення навчання, Стефаник одружується з Ольгою Гаморак та бере участь у виборчих перегонах, як агітатор. Згодом у 1908-1918 року був послом до державної ради у Відні. Тут розкривається абсолютно протилежний життєвий топос письменника. Він займається лише політикою, у нього дома сім'я, троє синів, і його перо мовчить. Його особисті документи з періоду послухання, епістолярій та фото ілюструють екскурсантам віденський топос.

Незабутні рефлексії відвідувачам створює хата Стефаника. Там занурюєшся у його творчу лабораторію, автентика хати, меблів, побут створює ці незабутні візії. Меморіальна будівля завжди буде мати перевагу та попит серед туристів, особливо іноземців, які часто відвідують музей В.Стефаника.

Особливим ритуалом є і похід на родинне поховання, де відвідувачі моляться та бачать з високого русівського пагорба ціле село.

При веденні екскурсії крім літературних знань необхідні ще і краєзнавчі. Кожна екскурсія в залежності від теми містить у собі певну наукову інформацію. Головними вимогами до тематики екскурсій повинні бути актуальність, різнобічність, відповідність запитам та інтересам екскурсантів, зв'язок із



сучасністю. Чітко визначена тема та вмiле її розкриття дають екскурсантам певне коло знань. Для школярів Стефаник відкриється під однією вузькоколійною призмою, а дорослим вже буде цікаво просинтезувати більший та детальніший об'єм інформації. Є групи яким цікава більше літературна діяльність, а хтось хоче історій з приватного особистого життя В.Стефаника, а хтось цікавиться політичною діяльністю чи релігійними поглядами. Тому важливо зрозуміти те, про що хоче почути екскурсант та яка мета його візиту.

Вибрана тема вимагає від екскурсовода чітких знань, володіння великим фактичним матеріалом, який потрібний йому для висновків та узагальнень.

Варто зазначити, що окремі географічні топоси зробили відбитки на життєвій долі В.Стефаника: радість (Русів), розчарування (Снятин), приниження (Коломия), віра в себе (Краків), особистість (Відень), творча лабораторія (Сторожинець, Русів, Чортовець, Довгополе, Городок та Кути). Місце його перебування ніколи не впливало на стан його душі, розтерзаної болісними пристрастями. Послідовна та ненасичена експозиція з правильними елементами доповнення (музика, фото, особиста річ, предмет, муляж) створюють розуміння сприйняття письменника – експресіоніста пересічному туристу. Лише практика, науковість, знання та харизма розповіді створюють синкретичний зв'язок екскурсовод – екскурсант, що і гарантує успіх проведеної розмови.

ДЛЯ НОТАТОК



Наукове видання



# ГЕОГРАФІЧНІ ДІАЛОГИ НА ПЕРЕХРЕСТІ ПРАКТИКИ І ТЕОРІЇ

збірник матеріалів І Регіональної науково-практичної конференції  
(18 червня 2021 р., Івано-Франківськ)

*Збережено авторський стиль та орфографію*

Технічний редактор: **Я.Д. Атаманюк**

Комп'ютерний дизайн: **Н.В. Бєлова**

Підписано до друку 15.09.2021 р.  
Формат 60×90/16. Ум. друк. арк. 26,0. Зам № 21-68. Тираж 80 пр.  
Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк ризографічний. Ціна договірна

---

Друк ПРИНТ-ДІАС  
76014, м. Івано-Франківськ, вул. Побутова, 66А.  
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 1734-с від 08.07.2012 р.